

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра економіки, обліку і оподаткування

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

Подлужна Н.О.

(підпис) (ініціали, прізвище)
“ ” 2020 р.

Випускна кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Зовнішня трудова міграція в сучасних умовах: причини і наслідки»

Виконав: студент 2 курсу, групи Мем-19а

Галузь знань _____

Спеціальність «Економіка»»

П.І.Б. студента Янкевич Руслан Анатолійович

_____ (підпис)

Керівник: _____

(підпис)

Рецензент: _____

(підпис)

Засвідчую, що у цій дипломній роботі немає запозичень з праць інших авторів без відповідних посилань.

Студент _____
(підпис)

Покровськ – 2020

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра «Економіки, обліку і оподаткування»

Освітньо-кваліфікаційний рівень (освітній ступінь) магістрНапрямок підготовки (спеціальність) 051 «Економіка»
(шифр і назва)**ЗАТВЕРДЖУЮ:**

Завідувач кафедри _____

“ _____ ” _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я**на випускню кваліфікаційну роботу студенту**Янкевич Руслан Анатолійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Зовнішня трудова міграція в сучасних умовах: причини і наслідкиКерівник проекту (роботи) Ющенко Надія Костянтинівна к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом від “ _____ ” _____ 20__ року № _____

2. Строк подання студентом проекту (роботи) _____

3. Вихідні дані до проекту (роботи) _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Міжнародна трудова міграція в системі економічних відносин країн. 2. Масштаби і динаміка міграційних процесів українських трудових ресурсів. 3. Розвиток державної стратегії оптимізації еміграційної політики України.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): _____

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1			
2			
3			

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів (проекту) роботи	Примітка
1	Міжнародна трудова міграція в системі економічних відносин країн		
2	Зовнішня міграція української робочої сили: стан і перспективи		
3	Розвиток державної стратегії оптимізації еміграційних процесів		
4	Висновки		

Студент

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Янкевич Р. А. Зовнішня трудова міграція в сучасних умовах: причини і наслідки / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 051 «Економіка». – ДВНЗ ДонНТУ, Покровськ, 2020.

У роботі досліджено сутність, причини та наслідки міжнародної трудової міграції. За результатами аналізу масштабів, напрямків та впливу міграційних процесів на Україну було виявлено головні тенденції та наслідки цього процесу. Розроблено ряд заходів для вдосконалення державної політики в міграційній сфері.

Ключові слова: Трудова міграція, еміграція, імміграція, країна-донор, країна-реципієнт, робоча сила, висококваліфіковані працівники.

Список публікацій здобувача:

1. Ющенко Н.К., Янкевич Р.А. Об'єктивні основи і тенденції трудової еміграції сучасної України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Економічний науково-практичний журнал. 2020. Вип. 33.

2. Фоміна О.О., Янкевич Р.А. Індекс сприйняття корупції та індекс щастя як показники рівня розвитку українського соціуму. Науковий журнал «Молодий вчений». № 4 (80) квітень 2020 р. - С. 375-379.

3. Янкевич Р.А. Сучасні тенденції еміграції українців. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція учнів, студентів, аспірантів і молодих вчених «Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства». Збірник матеріалів конференції. 27 жовтня 2020 року, м. Луцьк.

SUMMARY

Yankevych R.A. External Labor Migration in Modern Conditions: Causes and Consequences / Graduation qualifying work for obtaining an educational degree «Master» in the specialty 051 «Economy». – State Higher Educational Establishment DonNTU, Pokrovsk, 2020.

The essence, causes and consequences of international labor migration are investigated in the work. The results of the analysis of the scale, directions and impact of migration processes on Ukraine revealed the main trends and consequences of this process. A number of measures have been developed to improve state policy in the field of migration.

Key words: Labor migration, emigration, immigration, donor country, recipient country, workforce, highly skilled workers.

Publisher publication list:

1. Yushchenko N., Yankevych R. Objective Fundamentals and Trends of Labor Emigration of Modern Ukraine. Scientific list of Uzhgorod National University. Series: International Economics and Statements. Ekonomichny naukovo-practical journal. 2020. V. 33.

2. Fomina O. Yankevich R. Corruption Perceptions Index and Happiness Index as Indicators of the Level of Development of the Ukrainian Society. Science magazine "Molodiy Vchenii". № 4 (80) April 2020. - P. 375-379.

3. Yankevich R. Current Trends in the Emigration of Ukrainians. International scientific-practical Internet conference of pupils, students, post-graduate students and young scientists "Innovative development and safety of enterprises in a neo-industrial society". Collection of conference materials. October 27. 2020. Lutsk.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КРАЇН	11
1.1. Об'єктивні основи міжнародної міграції трудових ресурсів	11
1.2. Соціально-економічні наслідки міжнародних міграційних процесів.....	20
1.3. Основні тенденції міграції населення у сучасному світі	29
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. ЗОВНІШНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РОБОЧОЇ СИЛИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ	43
2.1. Масштаби і динаміка міграційних процесів українських трудових ресурсів	43
2.2. Причини і фактори зовнішньої трудової міграції українців	53
2.3. Вплив еміграції на соціально-економічний розвиток України.....	63
Висновки до розділу 2	73
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕМІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	75
3.1. Цілі і інструменти еміграційної політики країни.....	75
3.2. Напрямки формування ефективної еміграційної політики України.....	88
Висновки до розділу 3	98
ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104

ВСТУП

Актуальність теми. На планеті не існує жодної держави, яка б у певні історичні етапи не брала участь у світових міграційних процесах. Оскільки через кордони держав поряд з товарами, послугами, капіталами, кредитами, інвестиціями переміщуються і люди. Серед усіх об'єктів, переміщуваних із країни в країну, людина, безумовно, найбільш вразливий об'єкт-суб'єкт. Мігранти багато чим ризикують, їх поява в іншій країні може викликати стурбованість інших осіб, навіть тих, хто сам є мігрантом. Мігрантів підстерігає маса небезпек, вони ризикують захворіти або стати об'єктом обману, не знайти гідної роботи. Багато мігрантів повертаються додому розчарованими, не реалізувавши своїх цілей. Але незважаючи на ці небезпеки, міграція є динамічним процесом з чіткою позитивною динамікою, що свідчить про стійкість і об'єктивність його мотивації.

Міжнародна трудова міграція, за своєю суттю, є об'єктивним процесом, що впливає на усі аспекти суспільного життя: економічні, політичні, релігійні, військові та соціальні. Це актуалізує проблему регуляції міграційних процесів як на національному, так і на міжнародному рівні. Україна не є виключенням з цього процесу. Хоча формування міграційної політики й законодавства в Україні розпочалося зі здобуттям незалежності, однак вони не отримали належної уваги. Відсутність досвіду і нестача фахівців також вплинули на цей процес. Через це міграційне регулювання і розвиток відповідного законодавства відбувалося не з поетапною розробкою та продуманими наперед обставинами, а під тиском зовнішніх чинників. Тому постає потреба у формуванні сталої, системної міграційної політики країни, створенні дієвого законодавства, які будуть сприяти мінімізації негативних наслідків та максимізації позитивних впливів від трудової міграції населення України.

Процеси міжнародної міграції робочої сили давно стали об'єктом аналізу науковців. Актуальні питання впливу міграції трудових ресурсів на існування країн досліджують як іноземні вчені: Дж. Хікс [1], Ж. Пісон [2], П. Мішра [3],

Д. Ратха [4, 5]; так і вітчизняні: Е. Лібанова [6, 7, 8, 9], М. Бублій [10], В. Мойсей [11], К. Шиманська [12], О. Малиновська [13, 14], З. Бараник [15] та інші вчені. Але низка аспектів даної проблеми стосовно раціонального регулювання міграційних процесів потребує на подальший аналіз.

Мета і завдання дослідження. Мета магістерської роботи полягає у науковому обґрунтуванні об'єктивних основ сучасних міграційних процесів, аналізі наслідків зовнішньої трудової міграції населення, а також розробленні на цій основі рекомендацій щодо максимізації позитивних ефектів та мінімізації негативних наслідків міжнародної міграції робочої сили у процесі формування ефективної еміграційної політики України.

Задля досягнення поставленої мети в роботі передбачається вирішення наступних завдань:

- дослідити об'єктивні основи міжнародної міграції трудових ресурсів;
- оцінити соціально-економічні наслідки міжнародних міграційних процесів;
- проаналізувати основні тенденції міграції населення у сучасному світі;
- оцінити масштаби і динаміку міграційних процесів українських трудових ресурсів;
- виявити основні причини і фактори зовнішньої трудової міграції українців;
- проаналізувати вплив еміграції на соціально-економічний розвиток України;
- дослідити цілі і інструменти еміграційної політики країни;
- розробити напрями формування ефективної еміграційної політики України

Об'єктом дослідження є процеси зовнішньої трудової міграції в сучасних умовах.

Предметом дослідження є сукупність причин і чинників міжнародної міграції робочої сили, її наслідки для соціально-економічного розвитку країни та інструменти державної міграційної політики.

Методи дослідження Для реалізації поставлених завдань у магістерській роботі застосовано такі методи: діалектичного пізнання (для виявлення сутності міжнародної міграції); узагальнення (для розкриття масштабів міжнародної трудової міграції); апроксимації, екстраполяції (для оцінки грошових втрат Україною через навчання емігрантів); рейтингування (для визначення місця України серед країн за показником щастя); порівняльний (для співставлення заробітних план України та країн Європи), статистичного аналізу (для оцінки сучасних тенденцій міжнародних трудових потоків).

Інформаційну базу магістерської роботи складають: діючі закони України, постанови Кабінету Міністрів України, матеріали Державної служби статистики України, матеріали Європейської служби статистики, інформаційні матеріали Міжнародної організації праці, праці вітчизняних і зарубіжних учених, ресурси мережі інтернет.

Основний науковий результат полягає в поглибленні теоретичних засад і розробці рекомендацій щодо удосконалення міграційної політики України.

При цьому *удосконалено*:

диференціацію чинників, що впливають на підвищення мотивації до здійснення міграційних переміщень громадян України, а саме економічних, політичних, соціальних, релігійних, етнічних, екологічних, сімейних задля більш ефективного контролювання та регулювання міграційними потоками;

фундаментальні принципи міграційної політики держави, на основі якої необхідно проводити подальше формування міграційного законодавства та нормативних актів, що в подальшому дозволять ефективно регулювати міграційні процеси;

напрями раціоналізації державної міграційної політики, головним з яких є спрямування зусиль на управління соціально-економічними факторами, які впливають на міграційні потоки. Тобто якість рівня життя і трудової діяльності працівників, що можуть трансформуватися під дією відповідної зміни капітальних вкладень, фонду заробітної плати та споживчих вподобань населення;

дістали подальшого розвитку:

теоретична ідентифікація ознак залежності міграційних потоків від соціально-економічної політики країни, завдяки проведеному аналізу тенденцій, що відображаються як на країні-реципієнті, так і на країні-донору робочої сили;

державна Стратегія України щодо управління міграційними процесами через затвердженого «Національного плану дій в сфері міграції» в якому буде ухвалено дорожню карту з включення сучасних тенденцій міграційних процесів в плануванні розвитку України.

Особистий внесок магістранта. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до вирішення проблем зовнішньої трудової міграції в Україні. Наукові розробки, висновки, положення і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно і є особистим науковим внеском, передусім у регулюванні міграційними потоками.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Апробацію матеріалів з магістерської роботи надруковано у: науковому віснику Ужгородського національного університету, серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, Випуск 33 (грудень 2020 року); науковому журналі «Молодий вчений». № 4 (80) (квітень 2020 року); матеріалах міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства» (27 жовтня 2020 року).

Публікації. Результати наукових досліджень опубліковані в наукових працях, загальним обсягом 0,9 д.а.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (97 найменувань на 11 сторінках). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 124 сторінки, основний зміст викладено на 103 сторінках. Робота містить 12 таблиць і 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КРАЇН

1.1 Об'єктивні основи міжнародної міграції трудових ресурсів

Міграція населення існувала протягом усієї історії людства та спричиняла колосальні зміни на нашій планеті, відігравала ключову роль у житті окремих народів і цивілізацій. В основі цього процесу лежали: кочовий спосіб життя людей, військові дії й колоніальні захоплення територій, стихійні лиха, релігійні й політичні переслідування, географічні відкриття й освоєння нових територій, придатних до життя. У цей час при зростанні загальних масштабів міграції різко зросла роль трудової міграції, або міграції робочої сили. Метою міграції стали пошуки роботи, нової сфери праці, що відображає або відсутність можливостей працевлаштування на колишньому місці проживання, або недостатню ефективності праці у себе на батьківщині. Існує багато розбіжностей між країнами: у рівні безробіття, вартості життя, заробітній платі та за багатьма іншими критеріями рівня життя, які є чинником, що спонукає населення до міжнародної міграції [16, с. 176].

Процес обміну робітників залежить від інтересів та можливостей світового господарства. Ці фактори формують критерії найму міжнародної робочої сили, суму коштів за виконану роботу та вид цієї роботи, необхідної на даний момент. Безліч факторів, що впливають на процвітання світового господарства та міжнародного співтовариства утворюють вельми різну за своїм станом робочу силу. Передусім світова робоча сила має здатність до диференціювання за необхідністю від різновиду галузі міжнародної діяльності.

Інакше кажучи, переміщення робочої сили - це складний соціальний процес, що зачіпає різноманітні сфери життєдіяльності людей та громадян. Через це міжнародну робочу силу можна розділити на категорії. Перша категорія працівників - ті, що виконують роботу на постійній основі в

міжнародних підприємствах, а також ті робітники, які приєдналися до міграційних потоків або ті, що намагаються знайти роботу на міжнародному і внутрішньому ринках робочої сили різних держав, є резервом трудової сили [17].

На міжнародному рівні до живої праці застосовуються найвищі вимоги, особливо до її кваліфікації та загальної і спеціальної підготовки, оскільки в світі постійно підвищуються вимоги до сучасного працівника його творчих здібностей, зростає конкуренція, а також наукоємність світового суспільного виробництва.

Міжнародна трудова міграція може бути викликана великою кількістю чинників: політичними, етнічними, релігійними, національними, воєнними, расовими, екологічними, діяльністю ТНК, родинними, проте багато дослідників головним чинником вважають економічний: робоча сила рухається з країн із незадовільним рівнем життя до країн з кращими можливостями унаслідок національних різниць в заробітній платі і рівні зайнятості, в умовах ведення бізнесу та робочої діяльності. В міграції велику роль відіграють відмінності в якості життя, і масовий потік завжди рухається від бідніших регіонів до більш багатих [6]. Протягом останніх років ця різниця поступово зростала, показуючи відносну бідність одних та забезпеченість інших. Так у своїй роботі, яка вважається однією з перших наукових праць, що теоретично аргументують чинники трудової міграції, Дж. Хікс аналізуючи міжнародну міграцію на мікрорівні, на рівні рішень, що приймає особа, вважає саме різницю в оплаті праці між державами головною причиною трудової міграції [1, с. 417]. Матеріальні блага населення впливають на розвиток і добробут усієї країни. Країна не буде вважатися багатою, якщо більшій частині населення вистачає грошей лише на задоволення своїх первинних потреб та не дає змоги робити заощадження, а інша – постійно відчуває зменшення власного добробуту.

Населення найменш розвинених регіонів світу зростає щорічно набагато більшими темпами ніж в розвинених регіонах (1,49 та 0,26% відповідно). Велику різницю має середній вік населення у більш та менш розвинених

країнах, одночасно з цим у розвинених країнах спостерігається старіння населення, а в країнах, що розвиваються, наявна більша частина молоді.

Процес старіння нації проявляється найбільше в країнах Європи та Японії, де рівень народжуваності є настільки низьким, що смертність перевищує народжуваність.

Міжнародна міграція населення – це дуже давній процес, який справив великий вплив на формування та розвиток людського суспільства. Це складний елемент міжнародних економічних відносин, оскільки їх суб'єктом є людський ресурс. Великий відсоток громадян різних держав (Канада, Нова Зеландія, США) утворився з правнуків тогочасних міжнародних трудових мігрантів.

Розуміння терміну «міжнародна міграція населення» відрізняється від інших процесів міграції, бо його застосовують тільки при зміні постійного місця перебування через такі основні мотиви: соціальні, політичні, національні, сімейні, релігійні, приватні. Терміни «міжнародний туризм», «службове, особисте та транзитне переміщення» відрізняються обранням нового місця перебування населення в іншій державі з відповідною метою. Різниця терміну «трудова міграція» і «міграція населення» подібно до вже наведеного знаходиться в головній меті.

Міжнародна трудова міграція - це варіант міжнародних економічних взаємовідносин, який виражається у переміщенні трудових ресурсів з одних держав в інші і спонукає виконання перерозподілу трудових ресурсів серед підрозділів світового господарства [18]. Та навпаки від переселенської міграції, вона має на увазі підтримку сталого зв'язку мігранта зі своєю країною. Також, різниця між термінами «трудова міграція» і «міграція населення» лежить в головній меті. Тобто, якщо міграція населення - це переміщення осіб на міжнародному рівні з метою пошуку кращого місця постійного перебування, то міграція трудових ресурсів - це переміщення осіб на міжнародному рівні з метою пошуку місця роботи без зміни місця постійного перебування [19].

Процес переміщення громадян має також трудовий характер і являється причиною створення пропозиції робочої сили на світовому, національному та

регіональному ринках праці [20]. Сьогодні в міжнародній міграції займає перше місце трудова міграція, яка активізувалася після завершення Другої світової війни. Велику частину трудових мігрантів становлять люди робочих спеціальностей, проте в міграції приймають участь також і висококваліфіковані спеціалісти. Нещодавно вона була неконтрольованою, проте більшість держав світу почали впливати на процеси міграції й докладають зусиль для введення їх у правові межі. Завдяки регулюванню в країні можна збільшити позитивні наслідки міжнародної міграції, та призвести до мінімуму негативні наслідки цього явища як для держав - експортерів, так і для держав-імпортерів трудових емігрантів [21].

Географічне переселення здійснюється через вплив економічних, соціальних, демографічних, політичних, етнічних, освітніх, морально-психологічних, військових, екологічних та інших причин. Вони діють одночасно та певною мірою є взаємозалежними, тож відокремити головні компоненти міграційного процесу, створені під впливом одного чи багатьох факторів, як правило, неможливо.

Існує багато причин виникнення та існування міжнародної трудової міграції, проте, щоб стався цей процес повинна співпасти ситуація необхідності та можливості відповідно для країни-донора та країни-реципієнта.

Країни-донори мають велику чисельність населення, що може бути зумовлено демографічним бумом (Індії, Китаю, Анголи); поголовне безробіття, викликане науково-технічним розвитком (являється фактором розробки новітньої техніки, що не потребує обслуговування або значно скорочує персонал), недостатня соціальна захищеність населення, закриття добувних галузей через закінчення природних ресурсів або заміна їх на більш екологічні аналоги. Великі проблеми з безробіттям формуються у малорозвинених державах і в густонаселених регіонах планети, що нерідко збігаються. Густонаселеними являються в основному Південна і Південно-Східна Азія, Північна і Центральна Африка, північна частина Латинської Америки. Одночасно, у деяких розвинених державах настає переповнення економіки

«білими комірцями», тому в цих країнах зростає безробіття; з'являється низький рівень життя і частково низька заробітна плата. У розвинених державах залишається все менше людей, що прагнуть виконувати складну малокваліфіковану «чорну роботу», а тому виникають незайняті місця для їх заповнення трудовими емігрантами з інших держав.

З точки зору держав, що приймають, залучення трудових мігрантів спровоковано можливістю використання висококваліфікованої робочій сили емігрантів, які здатні виконувати роботу, наприклад, із новоствореними та інноваційними галузями економіки. Через це відповідно розширюється чисельність осіб, потреба в професіях яких зменшується, через занепад відсталих галузей; необхідність у додатковій дешевій і мобільній робочій силі, в наслідок збільшення потреби в сфері послуг, що призводить до формування додаткових робочих місць.

З поміж причин, які сприяють розвитку міграційних процесів, найбільш суттєвими є:

- стрімкий розвиток міжнародних пасажирських сполучень;
- моментальне розповсюдження інформації, завдяки розширенню мережі доступу до Інтернету;
- швидка еволюція засобів зв'язку.

Міжнародна трудова міграція на відміну від міжнародної міграції громадян відрізняється не тільки метою, як вже було вказано, а й тим, що є тимчасовим процесом, який має назву - зворотна міграція. Зворотна міжнародна трудова міграція розрізняється за періодичністю подорожі і має п'ять видів: довгострокова (може тривати декілька років); короткострокова (може тривати від трьох місяців до повноцінного року); сезонна (виїзд людей в іншу країну в певну пору року, тривалість до трьох місяців); вахтова (може тривати до одного місяця); маятникова (відбувається щоденно, притаманна для ділянок, що наближені до кордону, працівники мешкають в одній державі, а виконують роботу тимчасово або постійно в іншій державі). А також, як різновид міжнародної трудової міграції слід додати: крокову (переселення

робітника спочатку в одну державу, потім в іншу або в рамках цієї держави, потім в кінцеву точку міграції), циклічну (одноразові чи багаторазові регулярні чи нерегулярні переїзди до різних держав на інше місце роботи з постійним поверненням додому), остаточну (переміщення особи в іншу країну для постійного проживання на її території).

Визначають зовнішню (з однієї держави в іншу) та внутрішню міжнародну (в рамках однієї держави) міграцію робочої сили. Друга спричинена внутрішньою міграцією фінансів, політикою країни з приводу покращення ситуації в відсталих регіонах, структурними модифікаціями в економіці, перевищення робочої сили в деяких частинах держави, сімейними, культурними та іншими факторами.

Також міжнародну міграцію робочої сили класифікують за напрямками руху робочої сили, її якістю і організацією переміщення.

За напрямками руху міжнародну міграцію розподіляють на імміграцію (в'їзд робочої сили в державу), еміграцію (виїзд робочої сили за кордон держави) та рееміграцію (повернення іммігрантів до країни на постійне перебування).

За якістю робочої сили трудову міграцію різняться за рівнем її кваліфікації, тобто здійснення міграція як висококваліфікованих фахівців, так і малокваліфікованих працівників. Висококваліфікована робоча сила є рушійною силою економічного розвитку. Переміщення висококваліфікованої робочої сили простежується між розвинутими державами (наприклад, в межах Європейського Союзу), а також їх імміграція в розвинуті держави з більш відсталіх. Такий процес називають «відплив умів». Цей процес може проходити як у явній формі, тобто коли фахівець переміщується в іншу державу або залишається в ній після закінчення здобуття освіти, так і в прихованій формі, тобто, коли фахівець не переїжджає, але обирає роботу на підприємстві, що являється власністю іноземного капіталу, прикладом такого капіталу є ТНК. Збільшення сфер впливу з боку ТНК спричиняє процес переміщень керівного складу та фахівців компаній, міграція яких найчастіше

відбувається без будь-яких перепон зі сторони урядів держав, куди вони прибувають, бо від цих осіб можна очікувати потенційно великий внесок в розвиток економіки [22, с. 367]. Фахівці вказують, що висококваліфіковані працівники частіше виїжджають не стільки через низький рівень заробітної плати, а через «неспроможність реалізувати свій науковий і творчий потенціал» [23].

Пришвидшення процесів глобалізації і зростаюча конкуренція призводить до сегментації ринків праці в великій кількості приймаючих країнах. Оскільки, висококваліфіковані робітники на первинному ринку праці, який характеризується високою зайнятістю та високим показником заробітної плати, є залежними від наявності на ринку середньо- та низькокваліфікованих робітників на вторинному ринку праці та в неформальному секторі економіки, тобто вони часто працюють нелегально.

Відомо, що від 19 до 49% мігрантів (відрізняється від держави призначення) залишають державу, в яку переїхали, протягом п'яти років і повертаються на батьківщину або переміщуються в інші держави (вторинна міграція). Ця частина різниться від взаємозв'язку з державами призначення.

Рух малокваліфікованих працівників проходить, з держав менш розвинутих до більш прогресивних. Багато міжнародної міграції низькокваліфікованих працівників з держав із низьким рівнем доходів проходить по лінії Південь-Південь. Велика частка цих переміщень належить до категорії незаконних мігрантів, стосовно яких немає достовірної статистики. Багато з них обирають міграцію до країн зі спільним кордоном, кращим рівнем та умовами життя.

Дохід, який можна спрогнозувати від таких переселень є значно нижчий ніж від міграції до промислово розвинених регіонів та країн. Не звертаючи на це, деякі з цих потоків відіграють важливу роль в зниженні бідності на батьківщині, зокрема якщо мігранти є вихідцями із бідних регіонів з малими доходами.

Сьогодні процес «відпливу умів» свідчить про втрату важливої частини інтелектуального потенціалу країни і призводить до скорочення виробництва інноваційних розробок та знижує рівень продуктивності праці.

Розвинені держави притаманна менша схильність до запрошення малокваліфікованих працівників, при цьому в великій кількості із цих держав відбуваються значні об'єми незаконної міграції, яким майже не має системної протидії з боку національних урядів. Країни з розвинутою економікою намагаються для залучення робочої сили використовувати торгівельні угоди.

За характером формування міграцію розділяють на добровільну, тобто не примусове переміщення, змушену (переселення людей через рішення суду із своєї держави), організовану (її проводять відповідні інститути згідно з національними правовими актами), самодіяльну (переселення громадян за кордон своєї держави, яке носить нелегальний характер).

Нелегальну міжнародну трудову міграцію слід розглядати під сукупністю факторів, що її спричинили. Серед яких найрозповсюдженіші є: відсутність в країні зрозумілої імміграційної політики або адміністративної інфраструктури для її успішного проведення; юридична необізнаність громадян, які хочуть іммігрувати, що не дає можливості робити кроки відповідно до існуючого міграційного законодавства; попередня змова між потенційними мігрантами та їхніми роботодавцями; важкий або суперечливий характер процесу легалізації.

Це, скоріш за все, спричинить:

- порушення прав людини й неможливість їхнього відстоювання у правовому полі;
- значну втрату кваліфікованих працівників країною, через роботу, де не потрібна вузька спеціалізація та де відбувається декваліфікація цих спеціалістів, на підготовку яких були витрачені бюджетні кошти;
- невиплату або часткову оплату за зроблену працю та порушення умов виробництва;
- високу вірогідність потрапляння у в'язницю через нелегальне перебування в іншій країні.

- порушення трудових прав і неможливість їхнього захисту;
- руйнування сімейних зв'язків, стресові й депресивні стани;
- торгівлю людьми з метою трудового або сексуального використання;
- не досягнення фінальної мети - заробити гроші;
- захворювання й нестачу коштів на лікарські засоби;
- шахрайство з боку власника бізнесу.

За експертними оцінками від 10 до 15% мігрантів у світі перебувають у країні з порушенням вимог.

Стратегічний підхід до управління процесами імміграції має спонукати активне запровадження процесів, направлених на боротьбу з поширенням незаконної міграції й кримінальних практик в області переміщення громадян [24, с. 112].

Елементи поточного, оперативного регулювання країни, в більшості являються соціально-економічним чинниками. До них належить різниця в заробітній платі, надання або відміна деяких пільг, кадрова і національна політика, поділ капітальних вкладень. Вони можуть безпосередньо плануватися і змінюватися країною. В процесі управління міграціями, де робота спрямована на фактори, які можна регулювати, розрізняють:

- правові фактори - закони та інші законодавчі акти, що утворюють правове поле в межах якого відбувається регулювання міграції;
- економічні - це зазвичай втрати фінансового характеру на залучення, компенсацію майнових втрат і облаштування мігрантів, вони складаються з бюджетних і позабюджетних грошей;
- організаційні - структури, що приймають участь в рамках своєї спроможності в регулюванні залучення, забезпечення і обслуговуванні міграційних потоків;
- інформаційно-пропагандистські - оцінка руху міграційних потоків, освітлення міграційної політики за допомогою засобів масової інформації, довідковій, методичній та нормативній літературі [10].

Існування незаконних іммігрантів провокує ряд економічних та зокрема соціальних проблем у державі-реципієнті, які потребуватимуть комплексного розв'язання за допомогою врегулювання на законодавчому рівні.

Міграційні процеси проходять в усьому світі й мають багатовекторну направленість, проте на міжнародному ринку трудових ресурсів сформувалися основні центри, до яких в більшості переміщаються трудові ресурси.

Усе світове господарство отримує користь від міжнародної трудової міграції через те, що переміщення трудових ресурсів поліпшує їх експлуатацію, що викликає збільшення у цілому всього світового продукту.

1.2 Соціально-економічні наслідки міжнародних міграційних процесів

Нині міжнародна міграція трудових ресурсів набирає обертів та впливає на соціально-економічний розвиток країн, стан якого можна відслідкувати шляхом аналізування факторів впливу.

В теперішній час, за умов глобалізації соціально-економічного життя, проблема міграції, а саме робочої сили, являється дуже важливим фактором як для всеосяжної інтеграції регіонів світу, так і для окремих країн.

Міжнародна міграція робочої сили впливає на економічний розвиток держави та провокує неоднозначні наслідки. Ці наслідки проявляються як у державах, що експортують робочу силу, так і в державах, що імпортують її, спричиняючи певні позитивні і негативні тенденції в обох місцях.

Наслідки трудової еміграції багатогранні: зовнішня трудова міграція є чинником розвитку регіональних та міжнародних ринків праці, формування пропозиції робочої сили; розширення можливостей працевлаштування осіб, які за інших умов не змогли б знайти роботу; розвиток підприємництва та покращення можливостей зайнятості внаслідок створення нових робочих місць [25, с. 442].

Активність людей у пошуку місця роботи залежить від структури їх мотиваційної сфери, зокрема від розуміння ними змісту життя, прагнення

реалізуватися, самовиражатися, від наявності домінуючих потреб і можливості їх негайного задоволення.

Слід мати на увазі, що міжнародна міграція робочої сили (як і взагалі міграція населення) - це не тільки економічне, а й складне політичне та соціально-економічне явище. Воно великою мірою впливає на склад трудових ресурсів як країн-донорів, так і приймаючих країн, постійно створює нову ситуацію на ринках праці, привносячи велику кількість змін (і не тільки позитивних) в соціальне і політичне життя багатьох приймаючих країн. Імміграція викликає ряд проблем, пов'язаних з расовими, етнічними, релігійними і культурними відмінностями іммігрантів від корінного населення. Ці проблеми знаходять прояв практично в усіх державах, що приймають мігрантів.

Міграційні процеси викликають як позитивні, так і негативні тенденції у світі. Наприклад, соціальні та демографічні мають яскраво виражений негативний вплив. Економічно розвинені країни вирішують проблеми демографічного дисбалансу, скорочують дефіцит робочої сили та диспропорції на ринку праці. Проте, імміграція послаблює суспільно-політичну єдність: деякі політичні партії будують свою передвиборчу програму на мобілізації народного незадоволення приїжджими, протестуючи проти погіршень соціального забезпечення пов'язаного з їх асиміляцією.

Міжнародна міграція працівників носить різноманітні наслідки. Вони проявляються як в державах, що експортують робочу силу, так і в державах, що імпортують її, надаючи певні переваги та втрати кожній стороні, однак, здобутків більше в державах-імпортерах робочої сили, а в державах-експортерах у загальному підрахунку втрати більші ніж прибуток. Проте, суспільство виграє, бо свобода міграції дозволяє людям за їх бажанням переїжджати до держав, де вони можуть створити більший чистий дохід у світове виробництво та повністю реалізувати свої амбіції.

Країни, котрі є місцем призначення робочої сили, мають такі переваги:

- в державі, що приймає працівників, особливо кваліфікованих, зростають темпи підйому економіки: додатковий попит на продукти і послуги іммігрантів провокують підвищення виробництва і формують додаткову зайнятість в державі їх знаходження; Країни-імпортери з задоволенням залучають на високооплачувану роботу молодих фахівців з усіх держав світу. Це призводить до їх економічного та наукового піднесення;

- трудові мігранти підвищують якість життя місцевого населення, бо в основному вони зайняті в будівництві, сферах послуг та сільському господарстві, обираючи роботу, яку населення країни вважає низькооплачуваною. Працівники, що направляються на заробітки частіше за все виконують ту роботу, яку їм надають і пропонують за неї гідну грошову винагороду;

- збільшується конкурентоспроможність товарів, які вироблені країною в наслідок зниження собівартості процесу створення цього продукту, пов'язаного з нижчою ціною іноземної робочої сили і спроможністю мотивувати підвищення заробітної плати місцевим працівникам завдяки збільшенню конкуренції на ринку праці. Одночасно відбувається підвищення конкурентоспроможності продукції приймаючої країни;

- держава, що приймає трудових мігрантів отримує вигоду за рахунок податків, розмір яких відповідно залежний від кваліфікації та вікової структури іммігрантів. Висококваліфіковані спеціалісти, що вже володіють мовою приймаючої держави, одразу стають значущими платниками податків;

- економія на втратах, які спричинені освітою і підвищенням кваліфікації - держави імміграції отримують значущу вигоду від навчання фахівців іншими державами (за оцінками фахівців в останній чверті XX століття економія для США в галузі освіти склала до 15 млрд. дол. Прибутки від експлуатації іноземної робочої сили в Канаді - у сім разів, а у Великій Британії - у три рази перевищують суми, які виділяються як допомога державам, що розвиваються [26]. Для держав, які значно випереджають за

темпами економічного розвитку менш розвинуті країни, набагато вигідніше запрошувати фахівців, ніж навчати їх самим;

- економія на урядових видатках у частині соціальних програм, адже мігрантам не виплачуються пенсії та вони не враховуються у соціальних програмах держави;

- трудові мігранти часто розглядаються як певний амортизатор у випадку підвищення безробіття, бо саме їх звільняють першими;

- іммігранти покращують демографічну ситуацію розвинутих країн, які страждають від старіння нації. Разом з тим, хоча сповільнюється загальний темп старіння населення країни, на співвідношення смертності і народжуваності корінних жителів цей процес не впливає;

- додатковий попит трудових мігрантів є додатковим стимулятором виробництва і зайнятості в державі їх перебування;

- для промисловості великої кількості економічно розвинених країн іноземна робоча сила забезпечує функціонування ряду важливих галузей та інфраструктур;

- перекази грошей від емігрантів своїм сім'ям сприяють розширенню реалізації товарів країн імміграції за кордоном.

До негативних наслідків, викликаних імміграцією, належать: соціальні конфлікти, чвари, ускладнення міжнаціональних проблем, підвищення злочинності (знаходить своє відображення у даних та динаміці збільшення кримінальної статистики в державах Євросоюзу. Якщо узяти чисельність скоєних злочинів в Італії, Голландії, Норвегії, Данії, Швеції та інших державах складає 50-85 % від їхнього загального числа по країні), загострення проблем зайнятості в державі. Процес зміни густоти населення і соціальні конфлікти застосовуються урядами приймаючих держав як політичний аргумент для обмеження або поступовості імміграції, відбору іммігрантів, що залучаються до країни.

Має значення проблема реадaptaції емігрантів, які повертаються після заробітків з-за меж країни і відвикли від місцевих порядків. Виникають

додаткові проблеми, спричинені соціальним захистом іммігрантів. Кожна країна прикладає значних зусиль для захисту своїх громадян за кордоном, тим самим вимагає від держав належного соціального захисту для іммігрантів.

З іншого боку, негативними наслідками трудової міграції є [27, с. 195]:

- зниження кваліфікації працівників шляхом виконання за кордоном низькокваліфікованої праці;
- через трудову міграцію значно страждає і економіка країни, яка приймає мігрантів. Справа в тому, що основну частину зароблених грошей приїжджі відправляють своїм сім'ям, тому прослідковується процес відтоку коштів, котрі б могли залишитися в економіці країни і використовуватися на її користь.

Країни-експортери працівників також здобувають певні переваги та вигоди:

- безкоштовне для країни-експортера навчання робочої сили новим професійним вмінням, пізнання нових технологій, організацією роботи, якщо розглядати її як стажування за кордоном;
- експорт робочої сили виступає як чинник скорочення соціальної напруги в державі через надмірну кількість трудових ресурсів. Наведений показник є одночасно як позитивним, так і негативним. З одного боку, в основі експорту трудових ресурсів є контингент, який не володіє своїм житлом, а з іншої боку, державу залишає активне населення - в основному молодого віку, тим самим дає початок процесу старіння нації;
- отримання прибутку в результаті грошових переказів емігрантів на батьківщину. Ці перекази відносяться до статті «Приватні перекази» платіжного балансу і складають для значної кількості країн велику частину валютних надходжень. З поверненням на батьківщину мігранти залучають з собою заощадження та цінності на суму, що майже є еквівалентною сумі їхніх переказів. Тобто, цю ситуацію для національного доходу країни-експортера робочої сили можна визначити як подвоєну суму переказів. На відміну від прямих іноземних інвестицій, потоки переказів є складовою поточного рахунку. Таким чином, надходження забезпечують важливу компенсацію будь-якого

дефіциту торгівлі та широкої зовнішньої вразливості. Зважаючи на зв'язки, які мають окремі працівники до своїх країн, вони також розглядаються як стабільне джерело фінансування. Результат - більш високі суверенні рейтинги та нижчі витрати на позики для урядів та компаній, і бюджетні вигоди, коли перераховані кошти витрачаються на товари, що оподатковуються. Світові дослідження показують, що грошові перекази мігрантів у країни з низьким рівнем доходу займають більшу частку у ВВП, ніж частка імпорту, і є також більшими за частку грошових переказів від ВВП для країн із середнім доходом. В країнах з обґрунтованою економічною політикою, грошові перекази часто використовуються як інвестиції. Зміцнюючи інфраструктуру фінансового сектору та сприяючи міжнародним подорожам, країни можуть збільшити потоки грошових переказів, залучаючи кошти через офіційні канали. Велика кількість тіньових трансфертів пов'язана з тим, що трансакційні витрати на перекази коштів часто перевищують 20 відсотків від їхньої суми, зменшення їх навіть на 5 відсоткових пунктів у світовому еквіваленті може призвести до економії в 3,5 мільярди доларів для робітників, які пересилають гроші додому.

Сприяння збільшенню міжнародної мобільності робочої сили є ще більш важливим і суперечливим засобом збільшення потоків грошових переказів у країни, що розвиваються. Вищий рівень міжнародної міграції може принести значну користь світовій економіці. Однак розвинені країни залишаються обережними щодо послаблення імміграційної політики, існує ризик, що збільшення кількості іммігрантів посилить конкуренцію на місцевих ринках праці та підвищить фіскальне навантаження на місцевих платників податків. Розвинені країни також побоюються, що масштабна імміграція може підірвати культурні цінності та похитнути національну безпеку [4, с. 5];

- сприяння інтеграції держави до світового ринку праці;
- поліпшення матеріального становища громадянина країни.

Це - один бік наслідків міграції для країн-експортерів робочої сили. З іншого боку знаходяться негативні наслідки експорту робочої сили:

- постійна міграція вказує на те, що відбувається зменшення кваліфікованих, ініціативних працівників, так званий «відплив умів», який призводить до зменшення темпів зростання науково-технічного та культурного рівня держави. Країни, що розвиваються, хвилюються з приводу «відтоку мізків», хоча будь-які втрати на виробництві від еміграції кваліфікованих працівників можуть бути більш ніж компенсовані грошовими переказами;

- додаткові витрати з бюджету на навчання нових фахівців. З «відтоком умів» держава потрапляє в ситуацію нестачі належних кадрів і виникає проблема їх навчання. Для цього надаються фінанси з бюджету для заохочення та оплати стипендій особам, які отримують знання на необхідних спеціальностях;

- формування тенденції до зниження темпів економічного зростання. З відтоком розумних людей великих проблем зазнавала економіка країни. Це обумовлено тим, що відсутні фундаментальні кадри, які підіймають економіку в виробництві та торгівлі. Тому при таких обставинах проглядається тенденція до уповільнення темпів економічного зростання, а інколи і зниження показників;

- зменшення податкових відрахувань через скорочення числа платників податків [28];

- еміграція спричиняє шкоду державам, бо національна економіка залишається без наймобільнішої і, як правило, найкращої частини трудових ресурсів. Зокрема негативним наслідком для держав еміграції є вплив висококваліфікованих фахівців та науковців;

- труднощі реадаптації працівників, які повертаються після роботи за кордоном і відвикли від місцевих порядків;

- старіння вітчизняних трудових ресурсів - виїжджають молоді працездатні, ініціативні, повертаються вже використаним трудовим ресурсом;

- втрата країною іноземної валюти, яка перевозиться іммігрантами як власні заощадження;

- формування політичних та економічних скарг з боку країн-реципієнтів при збільшенні незаконної трудової міграції;

- розповсюдження соціального сирітства, у дітей батьки яких знаходяться в довготривалому перебуванні за кордоном на заробітках. Створюється нестача батьківської уваги, деформуються родинні цінності, виховується безтурботне ставлення до життя. Проте, сьогодні не відбувається збір статистичних даних щодо чисельності дітей, чиї батьки виїхали на заробітки за межі країни.

Наявним недоліком для багатьох країн світу є відсутність сформованих державою високоприбуткових галузей, що проводять експорт робочої сили. Оскільки, галузь економіки, яка буде зайнята підготовкою і знаходження працівників потрібних спеціальностей для роботи за кордоном дасть можливість для одержання додаткової економічної вигоди від вже існуючих еміграційних настроїв. Перекази грошей на батьківщину експортованими працівниками дають країні відчутний прибуток. Так, наприклад, експортні робітники Південної Кореї відповідно до чинних законодавчих актів зобов'язані 80% заробітку перераховувати на батьківщину у твердій валюті через національні банки.

Для більш детального аналізу впливу імміграції важливо брати до уваги, наскільки відкритою чи закритою є економіка країни, а також співвідношення кваліфікаційного рівня мігрантів та населення країни приймання. Що більш закритою є економіка країни, то більше негативний вплив на її ринок праці матиме імміграція (зростання безробіття, зниження заробітних плат). Проте негативний вплив міграції на динаміку заробітних плат буде меншим, якщо іммігранти будуть менш кваліфікованими, ніж корінне населення (прослідковується в випадку незаконної міграції). Варто також відзначити, що з ростом міграції збільшується і зростання злочинності. Це не тільки кримінальні злочини, нерідко іноземці займаються контрабандою, в тому числі незаконною торгівлею наркотиками, людьми. Місцеві жителі завжди з настороженістю і негативом ставляться до мігрантів, що призводить до появи міжетнічних конфліктів.

Спеціалісти стверджують, що для зменшення кількості мігрантів для країн-донорів необхідно розробити власну систему стимулювання працівників на батьківщині, наприклад, підвищенням рівня заробітної плати, оскільки саме незадовільний рівень оплати є основною причиною міграції населення і здебільшого молоді; особливої уваги потребує така категорія трудових мігрантів як науковці, вчені та висококваліфіковані спеціалісти. Ця категорія в сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесах набуває великого значення, оскільки в більшості країн для таких трудових ресурсів немає достатнього рівня розвитку, гідної зарплати і внаслідок цього вони вимушені виїжджати за кордон, де їхній талант та навички оцінюються на високому рівні [11, с. 89].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що з точки зору індивіда еміграція в економічному сенсі має багато переваг, і на фоні погіршення економічної ситуації та наростання соціальної напруги в низько розвинених країнах, кількість бажаючих виїхати в пошуках кращої долі буде збільшуватись. З точки зору держави – відбувається втрата людського потенціалу, проте багато з них не відчують дефіцит цього ресурсу. Так нехтувати втратами людського потенціалу можна, коли немає ніяких перспектив розвитку держави. Для зменшення негативних наслідків міграції потрібно розпочати боротьбу з причинами, що спонукають людей до масштабної еміграції. Бо, якщо в країні не створено гідних умов для життя і праці, то обов'язково громадяни почнуть залишати країну в пошуках кращого робочого місця та оплати праці, вищого рівня та якості життя. Визначено, що залишають державу не бідні верстви населення, а ті що мають грошові резерви для міграції; ті, хто має такі особистими якостями, як: схильність до ризику; знання мов і певних навичок, самовпевненість. Рядовій людині з освітою краще за кордоном займатися низькокваліфікованою роботою з вищою зарплатнею ніж висококваліфіковану працю за копійки на батьківщині. З економічної точки зору зрозуміло, що особа, яка володіє певним інтелектуальним капіталом, буде намагатись одержати від нього якомога більшу користь. В такому випадку громадянина

здатні утримати від трудової еміграції лише патріотичні почуття до держави. Але в умовах економічної стагнації та превалювання власних інтересів залишатись патріотом важко.

Нагальними заходами уникнення негативних наслідків трудової еміграції населення можна назвати такі [12, с. 169]:

1) моніторинг внутрішньої та зовнішньої міграції з метою отримання даних про зміни в її обсягах та прийняття рішень щодо впровадження національних та регіональних програм зайнятості;

2) підписання міжнародних угод про працевлаштування та соціальний захист трудових мігрантів, що слугуватиме підвищенню якості умов праці емігрантів;

3) запровадження курсу системи вищої освіти на вимоги національного та регіонального ринків праці.

Також зменшенню кількості трудових емігрантів сприятиме підвищення рівня життя населення, шляхом створення умов щодо збільшення реальних доходів громадян, оскільки зазвичай міграційні потоки відбуваються з країн з нижчим рівнем до країн з більш високим рівнем життя.

1.3 Основні тенденції міграції населення у сучасному світі

Міграція є ключовим відображенням процесу глобалізації і має об'єктивний характер. З великою ймовірністю розміри міграції збільшуватимуться й надалі, зокрема, внаслідок того, що активні та мобільні верстви населення впродовж життя багато разів змінюватимуть місце свого перебування. На це впливає четверта промислова революція і поєднана з нею цифровізація економіки, розширення транснаціональних корпорацій, розташування великої частини виробництв у інших державах (регіонах), ніж територія реєстрації основного офісу, лібералізація процедури переміщення через кордон в сполученні з суто демографічними процесами, а саме дуже

швидким старінням громадян і працівників в економічно розвинених країнах [6].

Міжнародна міграція є глобальним процесом, який залучає понад 300 млн. осіб щороку, а кількість країн, які залучаються до нього поступово зростає. Якщо подивитися на доповідь Департаменту ООН з економічних і соціальних питань, то можна побачити, що за межами країни народження сьогодні проживають 272 млн. чол., що складає 3,5% від чисельності населення землі. Приблизно 20 млн. біженців вважаються міжнародними мігрантами; решта (близько 93%) залишили постійне місце проживання через економічні причини, тобто є трудовими мігрантами. Майже усі міжнародні мігранти залишаються сконцентровані у декількох країнах, тобто 75% усіх світових мігрантів зосереджено у 12% країн світу [29].

Згідно даних ООН, у 2019 році чисельність міжнародних мігрантів становила 3,5% населення планети, коли, для прикладу, в 70-х роках ХХ століття їх частка становила трохи більше 2% і це при тому, що чисельність населення світу стрімко зростає, тобто, 3,5% - це відчутний показник, якщо звернути увагу на його швидке підвищення.

Наведено (рис. 1.1) динаміку кількості міжнародних мігрантів у розрізі країн прибуття, залежно від рівня їх розвитку. Треба відзначити місце України в глобальному міграційному просторі та її конкурентних позицій на глобальному ринку праці, адже від правильного використання можливостей, що дають міграційні процеси буде залежати доля мільйонів українців, що проживають як за кордоном так і в Україні.

Необхідно розуміти загальну міграційну тенденцію і той факт, що питання міграції є актуальним для більшості держав, не прив'язаних до автаркічної моделі розвитку. Міграцію потрібно усвідомлювати як можливість поліпшення внутрішнього середовища країни з метою протидії втраті трудового потенціалу населення.

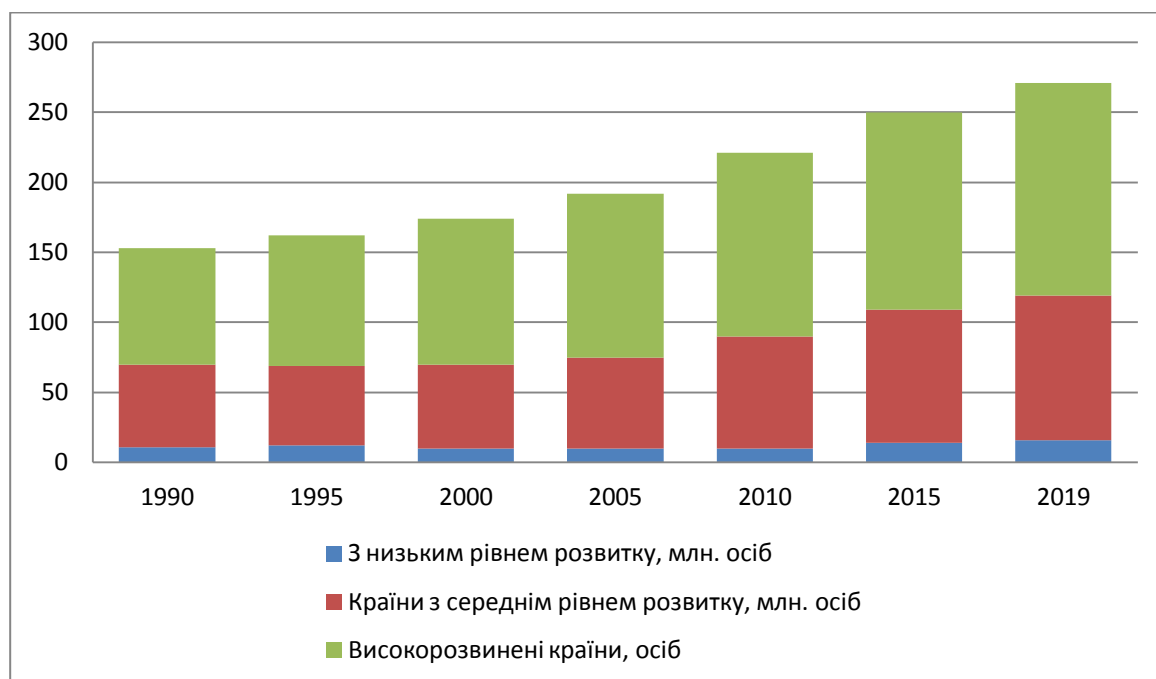

Рис.1.1 Кількість міжнародних мігрантів за країнами призначення від рівня їхнього розвитку, 1990 – 2019 роки, млн. осіб [30]

За останні 29 років чисельність міжнародних мігрантів збільшилась з 152,5 млн. до 272 млн. осіб, або в 1,78 рази. Аналіз темпів підвищення чисельності міжнародних мігрантів вказує на значний скачок за період 2010-2015 років для країн з низьким рівнем розвитку. Це обумовлено вимушеними переміщенням населення внаслідок громадянської війни в Сирії, а також локальних конфліктів в інших країнах. Цей приклад вказує на те, що окрім домінуючих міграційних мотивів працевлаштування для багатьох суспільств залишається актуальним питання безпеки та вимушених переселень. За місцем призначення найбільше підвищення чисельності міжнародних мігрантів спостерігалось в високорозвинених країнах – 4,5%, коли для країн з середнім рівнем розвитку – 2%, з низьким – 2,2% в рік.

Високорозвинені країни, логічно, залишаються найбільш привабливими за призначенням для міжнародних мігрантів.

Привабливість високорозвинених, у тому числі європейських, держав для міжнародних мігрантів спонукає інші держави до пошуку шляхів зниження негативних наслідків від втрат трудового потенціалу громадян.

Досвід держав свідчить про те, що необхідно приділяти достатню увагу міграційним процесам, бо в іншому випадку це може спричинити втрату кваліфікованих фахівців та зменшити частину населення працездатного віку. Кожна країна приймає участь тією чи іншою мірою у світових міграційних процесах (табл. 1.1) на різних етапах свого розвитку, тому необхідно чітко розуміти мотивацію трудової міграції населення [31].

Таблиця 1.1

Рейтинг країн найбільших донорів міжнародної міграції в світі

№	1990 рік	№	2000 рік	№	2017 рік
1	Росія (12,7 млн. ос.)	1	Росія (10,7 млн. ос.)	1	Індія (16,6 млн. ос.)
2	Афганістан (7,3 млн. ос.)	2	Мексика (9,6 млн. ос.)	2	Мексика (13,0 млн. ос.)
3	Індія (6,8 млн. ос.)	3	Індія (8,0 млн. ос.)	3	Росія (10,6 млн. ос.)
4	Бангладеш (5,6 млн. ос.)	4	Китай (5,8 млн. ос.)	4	Китай (10,0 млн. ос.)
5	Україна (5,6 млн. ос.)	5	Україна (5,6 млн. ос.)	5	Бангладеш (7,5 млн. ос.)
6	Мексика (5,0 млн. ос.)	6	Бангладеш (5,4 млн. ос.)	6	Сирія (6,9 млн. ос.)
7	Китай (4,1 млн. ос.)	7	Афганістан (4,5 млн. ос.)	7	Пакистан (6,0 млн. ос.)
8	Великобританія (4,1 млн. ос.)	8	Великобританія (3,9 млн. ос.)	8	Україна (5,9 млн. ос.)
9	Пакистан (3,6 млн. ос.)	9	Казахстан (3,6 млн. ос.)	9	Філіппіни (5,7 млн. ос.)
10	Італія (3,5 млн. ос.)	10	Пакистан (3,4 млн. ос.)	10	Великобританія (4,9 млн. ос.)
11	Німеччина (3,3 млн. ос.)	11	Німеччина (3,4 млн. ос.)	11	Афганістан (4,8 млн. ос.)
12	Казахстан (3,0 млн. ос.)	12	Італія (3,1 млн. ос.)	12	Польща (4,7 млн. ос.)
13	Туреччина (2,5 млн. ос.)	13	Філіппіни (3,1 млн. ос.)	13	Індонезія (4,2 млн. ос.)
14	Мозамбік (2,2 млн. ос.)	14	Туреччина (2,8 млн. ос.)	14	Німеччина (4,2 млн. ос.)
15	Філіппіни (2,0 млн. ос.)	15	Палестина (2,8 млн. ос.)	15	Казахстан (4,1 млн. ос.)
16	Португалія (1,9 млн. ос.)	16	Індонезія (2,3 млн. ос.)	16	Палестина (3,8 млн. ос.)
17	Білорусь (1,8 млн. ос.)	17	Польща (2,1 млн. ос.)	17	Румунія (3,6 млн. ос.)
18	Ефіопія (1,7 млн. ос.)	18	Португалія (2,0 млн. ос.)	18	Туреччина (3,4 млн. ос.)
19	Індонезія (1,6 млн. ос.)	19	США (2,0 млн. ос.)	19	Єгипет (3,4 млн. ос.)
20	Азербайджан (1,6 млн. ос.)	20	Південна Корея (2,0 млн. ос.)	20	Італія (3,0 млн. ос.)

Джерело: складено на основі [2]

У 2018 році лідерами в переліку держав, що отримують найбільші обсяги грошових переказів стали: Індія (78,6 млрд. дол.), Китай (67,4 млрд. дол.) і Мексика (35,7 млрд. дол.). В Індії перекази мігрантів становили щонайменше чверть загального обсягу валютних резервів. Якщо розглядати перекази як частку у ВВП країни, то лідируватимуть зазвичай малі країни Центральної Азії

та Тихоокеанського басейну (рис. 1.2). У Тонго перекази мігрантів становлять 35,2% ВВП країни, далі йде Киргизька республіка (33,6%), Таджикистан (31%), Гаїті (30,7%) та Непал (28%). Така велика залежність економіки країни від отримання валюти із-за кордону підвищує ймовірність негативних наслідків у випадку настання кризових явищ у країні-донорі переказів грошових коштів.

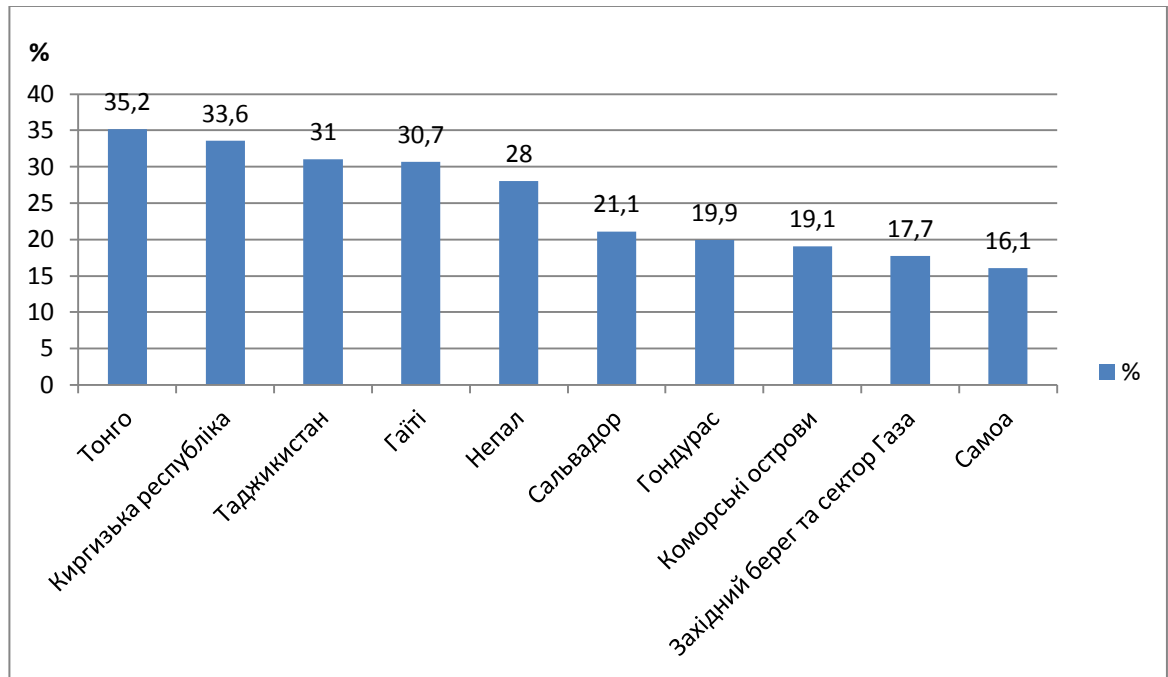

Рис. 1.2. Частка грошових переказів у ВВП країн, 2018 р. [32]

В процесі утворення міжнародного ринку праці приймають участь не тільки політичні, соціально-економічні, а й ідеологічні та соціально-психологічні фактори (стан громадської масової свідомості, дії на неї інформації). Зараз поступальний розвиток міжнародного ринку праці зіткнувся з такими перешкодами, як збільшення негативних настроїв людської свідомості до представників інших національностей та народів, що підвищує легкість переселення трудових ресурсів, заважає на їх географічну мобільність [33].

Складовою частиною міжнародної робочої сили створюється своєрідний сегмент робітників некваліфікованих спеціальностей, який стає об'єктом використання з боку різних міжнародних структур. Західні держави з їхнім добробутом як магніт притягують бідні сегменти з Азії, Африки, Латинської

Америци, з держав СНД, оскільки в економічно розвинених державах у цих осіб можуть бути ліпше економічне майбутнє, ніж у своїй країні. Паралельно з цим експлуатація іноземної робочої сили - важлива складова розвитку економіки західних держав. Розвинені країни залучають трудових емігрантів, щоб спонукати швидкий ріст своєї економіки та вирівнювати низький рівень народжуваності і великий відсоток смертності. Одночасно з цим вони отримують збільшення внутрішньої нестабільності в суспільстві через конфлікти на релігійних, расових і культурних підставах.

Міграційні процеси настільки масштабні, що мають реальний вплив на демографічну ситуацію великих країн таких, як США.

Масова експлуатація іноземних працівників спочатку приносить велику користь в економічних відносинах, проте з часом це спричиняє цілий ряд демографічних, соціальних, економічних проблем для всіх розвинених держав. В країнах-реципієнтах крім відносного і абсолютного збільшення загального числа іноземних мігрантів спостерігається укрαι несприятлива зміна статевовікової структури іноземного населення. Швидко зростає частка жінок і дітей, паралельно з цим росте частка молоді в загальному числі мігрантів. Також для сучасної міжнародної міграції характерне збільшення тривалості перебування мігрантів в країні зайнятості. При такій тривалості перебування мігранта в країні зайнятості постає питання про інтеграцію іноземця в соціальне та культурне середовище. Це дуже важливо для другого покоління іммігрантів. Малоімовірно, що коли-небудь вони повернуться на історичну батьківщину, бо навіть їх батьки не поспішають це робити.

Формування міжнародного ринку праці свідчить про те, що процеси світової інтеграції не тільки йдуть в економічній і технологічній областях, але починають торкатися незмірно більш складну область соціальних і трудових відносин, які набувають тепер глобальний характер. У безпосереднє зіткнення приходить соціальна політика різних країн, що володіють неоднаковим соціальним досвідом і несхожими національними традиціями [34]. Точками такого симбіозу є у першу чергу спільні міжнаціональні виробництва, що

створюються в різних частинах світу. ТНК – це приклад зіткнення цих частин у єдине ціле при переміщенні за межі країни робочої сили і капіталу.

Багато труднощів створюються при зведенні до одного цілого різні соціальні практики, діяльності профспілок. Таким чином, формується міжнародний ринок праці. Оскільки, це багаторівневий соціально-економічний процес, що ставить перед світовим співтовариством важкі питання зміни щоденного життя і подальше злиття соціальних знань і практик нації.

До головних течій розвитку сучасного міжнародного ринку праці можна віднести наступні процеси:

- звуження його меж через збільшення робітників з держав Східної Європи і Республік колишнього СРСР;
- зростання конкуренція між трудовими мігрантами;
- збільшення кількості вхідних бар'єрів для потрапляння на міжнародний ринок робочої сили;
- посилення діяльності профспілок, які намагаються захистити інтереси вітчизняних працівників;
- загострення дискримінації мігрантів в суспільстві [7].

Нестача фахівців з необхідною кваліфікацією покривається сьогодні завдяки найму спеціалістів на тимчасовій основі з інших держав, підвищенню географічної мобільності кваліфікованої робочої сили, диверсифікації умов найму, і організації праці цих категорій працівників. Розвинуті держави майже завжди проводять виборчу міграційну політику, контролюючи тиск мігрантів на ринок праці та прагнучи залучити той трудовий потенціал, якого потребує економіка. Зазвичай це робітничий персонал - для держав, які потерпають від їх нестачі, прикладом виступає Європа.

Головними причинами для них виступають: внутрішня погана кон'юнктура на ринках праці, перенаселення в багатьох регіонах, значна відмінність в рівнях оплати праці, доходів населення, велика територія кордону і невелика його захищеність, тобто, загалом економічні мотиви. В той самий час, іноді, перебуваючи за межею бідності, людина приймає рішення про

трудова міграція до території із незадовільними чи небезпечними умовами праці, з метою забезпечення кращого життя для себе та своєї сім'ї. Отже, кожен працівник приймає рішення про трудову міграцію індивідуально, та з урахуванням усіх факторів, що на нього впливає.

Отже, міжнародний ринок праці, як складна соціально-економічна система складався поступово: в своєму розвитку він пройшов декілька етапів, які тісно пов'язані з масовою міграцією населення, що в кінцевому результаті привело до створення міжнародних центрів тяжіння робочої сили.

Можна сказати, що сучасний світовий ринок праці характеризується кількома основними моделями трудових взаємодій: європейська, англосаксонська і китайська. Вони показують характер соціально-трудова відносин у різних державах світу.

Міжнародні міграційні потоки відповідно до змін світової економіки, змінюють свою географію. З кожним роком діапазон міст, що приймають мігрантів поступово розширюється. Наприклад, мігрують все більше до країн, що мають високе економічне зростання в Східній Азії, Південній Африці, Бразилії та Західній Індії.

В сучасній вітчизняній літературі прийнято виділяти декілька основних центрів міграції, серед яких найбільшими є країни Північної (США, Канада) і Південної Америки (Бразилія, Аргентина, Венесуела), країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону (країни Перської затоки, Японія, Гонконг, Малайзія), а також держав Західної Європи (Німеччина, Великобританія, Франція, Бельгія і ін.).

Сьогодні найвиразніше виділяються такі великі міжнародні регіональні ринки праці, як: західноєвропейський, азіатський, близькосхідний, африканський, латиноамериканський.

Розвиток міграційних процесів в державах Європи подолав багато етапів і супроводжувався як різким збільшенням, так і зменшенням кількості міграційних потоків під дією економічного піднесення або занепаду. Своєрідно на процес міграції в Європі вплинуло розширення і запровадження безвізового

режиму між державами-членами ЄС. Відбулося навіть юридичне конструювання ринку праці в рамках Європейського співтовариства, тобто по суті зняті будь-які обмеження на рух робочої сили в країнах Європи. Це змінило кількість мігрантів, характер і напрямки міграційних потоків на континенті. Через великий відсоток старого населення та перевищення смертності над народжуваністю в ЄС, міграція робочої сили дає можливість призупинити процес «старіння нації», якби міграція була нульовою спад населення був більш виражений і розпочався би раніше.

Державами, які забирають головну частку іммігрантів, є: Франція, Німеччина, Нідерланди, Великобританія.

Основними країнами-донорами робочої сили для деяких європейських держав є: Алжир, Марокко й Португалія для Франції; Італія й Марокко для Бельгії; Туреччина, Югославія, Італія, Греція, Україна й Польща для Німеччини; Туреччина, Україна й Марокко для Нідерландів; Італія, Іспанія для Швейцарії; Індія для Великобританії. Останнім часом на європейському ринку спостерігається стійка конкуренція з боку мігрантів з Туреччини, республік колишньої Югославії, Греції, України, Польщі, Угорщини за робочі місця для, яких не потрібно високих знань, тобто робота низької кваліфікації. У Європі за останні роки спостерігається деяка зміна у традиційній структурі зайнятості іммігрантів. Збільшується частка іноземців, що працевлаштовуються у сфері послуг. Простежується зменшення зайнятості в сталеливарній промисловості, автомобілебудуванні, металообробці. Подальші інтеграційні процеси, що проходять в Європейському союзі, ведуть до пришвидшення економічного росту й створення нових робочих місць. Ці зміни значною мірою впливають на міграцію трудових сил у всьому світі. Але країни ЄС будуть неохоче залучати працівників із країн – не членів Європейського союзу. В опублікованих прогнозах передбачається зниження сальдо міграції для ЄС [35, с. 45].

Якщо раніше осередком трудової міграції були в основному держави Західної Європи, то в 70-ті роки швидко створився ринок робочої сили в районі нафтовидобувних держав Близького Сходу. Провідними державами регіону, що

залучають, являються Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Оман, Бахрейн, Саудівська Аравія. Питома вага іноземних робітників в цих державах складає більше 50%, в Катарі - 85%, ОАЕ - 90%. Велика кількість мігрантів є вихідцями з Єгипту, Іраку, Сирії, Йорданії, Палестини. Основним експортером працівників в наведеному регіоні являється Єгипет, тут також виконують роботу емігранти з Лівану, Іраку, Йорданії, Сирії, з Пакистану, Бангладешу, Індії.

Необхідно звернути увагу на те, що зниження ціни на нафту в середині 80-х років сприяло скороченню потреби в робочій силі в зазначеному регіоні. За оцінками західних фахівців в державах Перської затоки на початку 90-х років безробіття складало приблизно 3,7% працездатного населення. Цей показник зазнав росту не тільки через несприятливу кон'юнктуру на нафту, а й у зв'язку з таким чинником, як швидке збільшення економічно активного населення [36].

Деякі арабські держави являються одночасно і експортерами, й імпортерами робочої сили, наприклад, Ємен, Йорданія.

Сполучені Штати Америки залишаються найбільшим центром, який притягає до себе мігрантів. Історично ця держава виникла та сформувалася через колоніальне переселення з таких європейських країн як Італії, Великобританії та Франції, які об'єдналися в одну американську націю 4 липня 1776 року з прийняття Декларації незалежності Сполучених Штатів. За оцінками фахівців в 80-ті роки приблизно половину приросту населення США сформували іммігранти. Проте слід вказати на те, що імміграція в цю державу, як правило, носить асимільований характер, тобто велика частина мігрантів в'їжджає в державу і намагається залишитися в ній. Зараз у США працюють близько 22% від загального числа трудових мігрантів світу (58,6 млн. осіб) [29]. Сьогодні найбільшу кількість трудових мігрантів сюди постачають: Мексика, Канада, Великобританія та Індія.

Серед головних переваг проживання в США можна виділити: високий рівень заробітної плати та життя, достойні умови праці, великі можливості для

реалізації свого потенціалу, перспективи створення та ведення успішного бізнесу, соціальні та політичні гарантії, якісне медичне обслуговування, шанс отримати громадянство, освіта і туризм. Усі ці чинники в кожен конкретний момент стимулюють працівників до прийняття відповідних рішень. Так, маючи гарне місце роботи, яке дозволяє підтримувати добробут сім'ї на високому рівні, людина швидко прийме рішення про трудову міграцію в умовах активного проведення воєнних дій чи екологічної катастрофи, адже ніякі гроші не зможуть відновити здоров'я чи повернути членів сім'ї.

Отже, у цьому випадку основне місце займає переселенська міграція. Одночасно тут дуже поширена практика застосування праці незаконних іммігрантів.

У 1996 році вступив в силу закон, що запроваджує покарання для підприємців, котрі застосовують нелегальних працівників, у вигляді штрафів та інших санкцій, аж до позбавлення волі. Проте питома вага застосування праці незаконних мігрантів все одно підвищується, особливо в будівництві, сільському господарстві, харчовій промисловості.

Іншим центром міжнародної міграції являються держави Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У цьому випадку головними імпортерами робочої сили є Японія, Гонконг, Пакистан, Малайзія, Сінгапур, Тайвань.

Для цих держав притаманне багате різноманіття форм трудової міграції. Однією з цих форм є регульована трудова міграція. Вона відноситься до таких країн, як: Сінгапур, Малайзія, Гонконг, Бруней. Другою є тіньова або незаконна міграція, яка популярна в Західній і Східній Малайзії, Гонконгу, Тайвані, Пакистані. Третьою формою міграції робочої сили є переміщення висококваліфікованих спеціалістів, яка супроводжує прямі іноземні інвестиції, зроблені Тайванем, Японією, Гонконгом, Австралією, Сінгапуром.

Міжнародна міграція робочої знайшла своє місце і в Африці та й в Латинській Америці. Фахівці вказують, що в Африці потоки мігрантів спрямовуються від найбільш економічно розвинутих держав, котрі

знаходяться всередині континенту, а також із країн континенту до інших континентів і з останніх в найбагатші країни Африки.

Ще одним могутнім центром міжнародної трудової міграції є пострадянський простір, де Росія входить у десятку держав із найбільшим числом залученого населення, приймаючи щороку близько 11 млн. осіб іммігрантів [37].

До сфери міжнародного ринку робочої сили постійно приєднуються все нові й нові держави. Міграційні потоки являються значущим фактором розвитку світового господарства в цілому та окремих регіонів і країн.

Україна приєдналась до участі в міжнародному ринку праці тільки на початку 90-х років. Оскільки, до цього, в період адміністративно-командної економіки населення СРСР, приймало мінімальну участь у процесах міжнародної трудової міграції. Переміщення за межі і в'їзд з-за кордону були регламентовані законодавством. Радянські спеціалісти виїжджали на роботу за трудовим контрактами в основному в країни третього світу [10].

За часів перебудови економіки нашої держави, відмови від адміністративно-командних методів управління в усіх сферах життя процеси міжнародної трудової міграції значно інтенсифікувалися. Важливу роль тут відіграв і розпад СРСР. Якщо раніше приїзд на роботу в Україні з Грузії, Вірменії чи інших республік був внутрішньою міграцією, то зараз схожі процеси відносяться до міжнародної трудової міграції [38].

Отже, утворення і розвиток міжнародного ринку робочої сили - процес складний і різноманітний. Цьому процесу зазвичай передують, з одного боку, поступове утворення регіональних ринків праці, з іншого боку, формування окремих спеціалізованих сегментів світового ринку праці, в яких виступають специфічні види робочої сили - мігранти, висококваліфіковані спеціалісти. Проте головним є те, що міжнародний ринок створює особливий тип універсальної робочої сили, сферою застосування якої стає все світове господарство. Ця робоча сила носить подвійний характер: носія загальнолюдських норм життя і національних культур і традицій.

Висновки до розділу 1

Процес міграції населення існував протягом усієї історії людства та спричиняв колосальні зміни на нашій планеті.

Міжнародна трудова міграція може бути викликана великою кількістю чинників: політичними, етнічними, релігійними, національними, воєнними, расовими, екологічними, родинними, проте головним чинником є економічний: робоча сила рухається з країн із незадовільним рівнем життя до країн з кращими можливостями унаслідок національних різниць в заробітній платі і рівні зайнятості.

Однак, у свою чергу, міжнародна міграція робочої сили впливає на економічний розвиток держави та провокує неоднозначні наслідки. Ці наслідки проявляються як у державах, що експортують робочу силу, так і в державах, що імпортують її, спричиняючи певні позитивні і негативні тенденції в обох місцях.

До найбільш значущих позитивних ефектів міжнародної міграції робочої сили слід віднести: для країни-реципієнта – отримання додаткової робочої сили, збільшення виробництва товарів, зростання темпів зростання економіки, формування додаткової зайнятості, підвищення конкурентоздатності продукції, збільшення податкових надходжень, економія на навчанні спеціалістів, заощадження на соціальних програмах, омолодження вікової структури робітників; для країни-донора – скорочення напруги на внутрішньому ринку праці, зменшення рівня безробіття, отримання додаткових валютних надходжень від переказів, підвищення інвестиційної спроможності сімей мігрантів, поліпшення матеріального становища населення, безкоштовне навчання робочої сили новим професійним вмінням, зменшення бюджетного навантаження. До найбільш значущих негативних ефектів міжнародної міграції робочої сили слід віднести: для країни-реципієнта – загострення проблем зайнятості, соціальні конфлікти, підвищення рівня злочинності, тінізація економіки, вплив грошової маси з держави; для країни-донора – втрата

економічно активної частини населення, зменшення потенціалу економіки та, як наслідок, падіння ВВП, відтік висококваліфікованих фахівців, незворотні витрати на навчання, проблема реадаптації мігрантів, втрата своїх професійних навичок у трудових мігрантів.

З точки зору індивіда, еміграція в економічному сенсі має багато переваг, і на фоні погіршення економічної ситуації та збільшення соціальної напруги в бідних країнах, кількість бажаючих виїхати в пошуках кращої долі буде збільшуватись. З точки зору держави – відбувається втрата людського потенціалу, проте багато з них не відчують дефіцит цього ресурсу. Так нехтувати втратами людського потенціалу можна, коли немає ніяких перспектив розвитку держави. Для зменшення негативних наслідків міграції потрібно розпочати боротьбу з причинами, що спонукають людей до виїзду.

З великою ймовірністю розміри міграції збільшуватимуться надалі, зокрема внаслідок того, що активні та мобільні верстви населення впродовж життя прагнуть знайти найкращі місця для самореалізації. Високорозвинені країни залишаються найбільш привабливим місцем для цього. Процес масова експлуатація іноземних працівників спочатку приносить велику користь в економічних відносинах, проте з часом це спричиняє цілий ряд демографічних, соціальних, економічних проблем для всіх розвинених держав.

Міжнародні міграційні потоки відповідно до змін світової економіки, змінюють свою географію. З кожним роком діапазон міст, що приймають мігрантів, поступово розширюється. Прийнято виділяти декілька основних центрів міграції, серед яких найбільшими є країни Північної і Південної Америки, країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, а також держави Західної Європи.

Отже, утворення і розвиток міжнародного ринку робочої сили - процес складний і різноманітний. Цьому процесу зазвичай передують, з одного боку, поступове формування регіональних ринків праці, з іншого боку, створення окремих спеціалізованих сегментів світового ринку праці, в яких виступають специфічні види робочої сили - емігранти.

РОЗДІЛ 2

ЗОВНІШНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РОБОЧОЇ СИЛИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

2.1 Масштаби і динаміка міграційних процесів українських трудових ресурсів

Суттєві геополітичні та економічні зміни, які відбуваються останнім часом, вплинули на всі без винятку аспекти життя суспільства, в тому числі й міграційні процеси.

За часів незалежності Україна встигла відчувати на собі декілька хвиль активізації трудової еміграції. Доцільно проаналізувати масштаби та динаміку цього процесу за останній період.

Світова економічна криза спровокувала у 2009–2010 рр. трудову міграцію в Україні, яка була обумовлена, різким погіршенням матеріального становища українців та поширенням безробіття.

Згідно отриманих результатів дослідження, яке було проведено Державною службою статистики України та Інститутом демографії та соціальних досліджень в рамках проекту за фінансуванням ЄС та впроваджуваного МОП і МОМ, із січня 2010 року до червня 2012 року, 1,2 млн. осіб, тобто 3,4% населення у віці від 15 до 70 років, скористалися можливістю пошуку роботи за кордоном чи вже працювали там [39]. Слід відзначити, що в 2010 році українські громадяни отримали 1,28 млн. шенгенських віз. Найпопулярніші країни серед українських мігрантів наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні країни призначення українських трудових мігрантів (2010-2012 рр.)

№	Країни	тис. осіб	Кількість, %
1	Росія	511,0	43
2	Польща	168,4	14
3	Італія	156,0	13
4	Чехія	153,0	13

«Продовження таблиці 2.1»

5	Іспанія	52,6	5
6	Німеччина	27,8	2
7	Угорщина	23,0	2
8	Португалія	21,7	2
9	Білорусь	21,5	2
10	Інші країни	46,6	4
Всього		1,181.6	100

Джерело: складено на основі [39]

З результатів дослідження видні суттєві різниці в напрямках трудової еміграції чоловіків та жінок. Тобто з поміж основних країн-реципієнтів вітчизняної робочої сили жінки надають перевагу виїзду до Угорщини (53,0%) і, дуже виражено - до Італії (78,5%). Чоловіки домінують серед робочої сили, що обирають Білорусь, Іспанію та Польщу, проте частка жінок тут є значно більшою, ніж по всіх інших міграційних напрямках. Країнами, що є переважно чоловічим напрямом міграції з України є Чеська Республіка і Росія (75,1% та 83,8% відповідно). Велика кількість мігрантів за кордоном мала статус найманих працівників. Зокрема, 63,8% трудових мігрантів було зайнято на підприємствах, установах, організаціях, а у домогосподарствах - 29,3%. Майже 7% мігрантів здійснювали підприємницьку діяльність у якості самозайнятих. Сфери економіки, в котрих вони були задіяні, наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Основні сфери працевлаштування українських трудових мігрантів (2010-2012 рр.)

№	Сфери працевлаштування	Кількість, %
1	Найпростіші професії	39,1
2	Кваліфіковані робітники з інструментом	24,7
3	Працівники сфери торгівлі та послуг	16,5
4	Професіонали, фахівці, технічні службовці	10,8
5	Робітники з обслуговування, експлуатації та складання устаткування та машин	6,2
6	Кваліфіковані робітники сільського господарства	2,7

Джерело: складено на основі [39]

У цей період майже у третини трудових мігрантів (28,7%) робота була відповідною до отриманої ними кваліфікації та лише у 2,6% робота вимагала вищого рівня. У той самий час 39,5% мігрантів виконували роботу без певних вимог до їх кваліфікації та ще 5,2% працювали на роботі нижчої кваліфікації, ніж здобули в Україні.

Серед українських трудових мігрантів, які виконували роботу за кордоном у 2010-2012 роках, 38% отримали дозвіл на проживання та виконання роботи, 13% - мали дозвіл на роботу, 24% - отримали дозвіл на тимчасове проживання, 17% не мали правового статусу, тобто були нелегальними мігрантами та 4% українських мігрантів, що були в інших країнах мали лише туристичну візу [39].

Початок наступної хвилі міграційних процесів з України співпадає з початком російської агресії.

Відповідно до даних дослідження, проведеного в рамках проекту МОМ у 2014-2015 рр., близько 700 тисяч українців здійснювали трудову діяльність за кордоном [40].

За даними опитування домогосподарств та трудових мігрантів МОМ, поточних довгострокових та короткострокових мігрантів в ці роки налічується приблизно 430 тисяч та 270 тисяч відповідно. Більшість короткострокових (64%) і довгострокових (71%) трудових мігрантів є люди у віці від 18 до 44 років. Також за результатами дослідження близько 33 - 48% громадян готові виїхати за кордон.

За даними цього ж опитування, чоловіки мають більший відсоток серед трудових мігрантів та в свою чергу переважають серед них особи 30-44 років (понад 40%), більшість мігрантів є вихідцями із західних областей України, 41% трудових мігрантів мають середню або середню спеціальну освіту, 36% - вищу освіту [40].

З результатів дослідження можна побачити невелику різницю у вікових структурах по країнах призначення, а саме, трудові мігранти в країнах ЄС, у середньому, є трохи старшими (40,3 років), ніж трудові мігранти у країнах СНД

(37,9 років) та інших країнах (37,1 років), що узгоджується із потребами ринку праці. Українцям у 2014 році було видано 1,35 млн. шенгенських віз та 1,19 млн. у 2015 році.

Головними сферами зайнятості українських трудових мігрантів в 2014-2015 роках було будівництво (29%), промислове виробництво (14%), індустрія гостинності (11%), допомога по дому (10%) і сільське господарство (8%). В ЄС найбільш популярними були останні три сфери, в той час як торгівля і транспорт вважались найбільш популярними видами трудової діяльності у країнах СНД.

Країнами, в яких мешкала більша частина громадян України, стали: Польща (336 тис. осіб), Італія (238 тис. осіб), Німеччина (112 тис. осіб), Іспанія (84 тис. осіб), Чеська Республіка (113 тис. осіб).

Основними країнами призначення трудових мігрантів з України стали: Росія (205 тис.), Польща (141 тис.), Чеська Республіка (103 тис.), Італія (76 тис.), Білорусь (22 тис.).

За опитуванням домогосподарств вдалося проаналізувати данні кількості трудових мігрантів з неврегульованим статусом (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кількість нелегальних трудових мігрантів з України

№	Країни	Кількість нелегальних, осіб	%
1	Польща	20321	13
2	Росія	60420	38
3	Чеська Республіка	12448	10
4	Італія	24005	32
5	Республіка Беларусь	10008	42
6	Португалія	2884	23
7	Іспанія	2286	22
8	США	1123	15

Джерело: складено на основі [40]

У період 2014-2015 років з переорієнтацією трудових потоків зі східного напрямку (Росії) на західний (Європейський союз) спостерігається збільшення

обсягів трудової міграції. В умовах війни вона пришвидшилась. За даними опитування GFK-Україна на замовлення MOM, серед потенційних трудових мігрантів з України частка тих, хто намагався знайти роботу в Росії, зменшилась з 18% у 2011 році до 12% в 2015 році [41].

Наступну хвилю спричинило введення у 2017 році безвізового режиму з Європейським союзом.

У цей період середній вік трудового мігранта складав 33–34 роки, тобто цей процес відбувається у більш зрілому віці. При цьому довготерміновій міграції віддають перевагу особи більш продуктивного віку, 18–44 роки; люди старші 45 років, приймають активну участь у короткостроковій трудовій міграції, тоді як вікова група 30–44 років спрямована на довготермінову міграцію.

У статевій структурі мігрантів переважають жінки, Україна є лідером серед країн світу, що мають найбільше жінок-мігрантів [42, с. 124]. Український емігрант характеризується досить високим освітнім рівнем, із загальної їх чисельності 28,5% мають вищу освіту, а 34,9% - середню або середню спеціальну, проте освітній рівень не гарантує наявності досвіду та якості отриманих знань. Охарактеризовані показники є високими, якщо порівнювати з розвиненими європейськими країнами, країнами-лідерами (наприклад, Іспанії, Італії, Греції, Португалії та ін.). Під час міграції часто відбувається декваліфікація, при виконанні низькокваліфікованих робіт.

За даними Держстату, приблизно 70% мігрантів є вихідцями з західноукраїнських областей. Із Закарпаття кожного року в пошуках роботи за кордоном виїжджає приблизно 1 млн. осіб. Однак, міграційні процеси населення центру, півдня та сходу країни починають зростати. За даними Держстату, тривалість 57% поїздок за грошами не перевищує трьох місяців [43].

У 2017 році українцям було видано 662 тис. дозволів на проживання в ЄС. Якщо розглядати освітню еміграцію, котра частіше за все закінчувалась працевлаштуванням та асиміляцією за кордоном в даному періоді, то найбільше

українських студентів у 2017 році навчалось в Польщі - 34,7 тис. Чисельність українських студентів у Росії скоротилась, проте залишилась високою - 15,3 тис. На третьому місці за чисельністю студентів-українців - Німеччина (6,1 тис.). Здобування освіти за кордоном, передусім, може відкрити для молодих фахівців двері до міжнародного ринку праці. За даними опитування серед 1 000 українців, які здобувають освіту в Польщі, лише 6% із них після закінчення навчання мають намір повернутися в Україну [44].

Із червня 2017 року по червень 2019 року прикордонні служби нарахували 42,6 млн. перетинів кордону з Європейським союзом громадянами України, серед яких 9,2 млн. за біометричними паспортами, у тому числі близько 3 млн. без віз. В період з червня 2018 - червня 2019 у безвізовому порядку громадяни України здійснили 2,35 млн. поїздок до ЄС, що у 4,2 рази більше, ніж протягом першого року його дії (червень 2017 - червень 2018) [45].

За даними дослідження Інституту соціології Національної академії наук, протягом року дії безвізового режиму ним скористалися 18% дорослого населення, у т.ч. 7,6% подорожували, 5,4% відвідували друзів чи родичів, 4,7% шукали роботу, 0,5% виїздили на навчання, 1,1% відвідували професійні заходи (виставки, конференції). Найчастіше безвізовим режимом подорожували особи до 30 років, люди з вищою освітою. Присутність українських мігрантів в Європі постійно підвищується. За даними Євростату, чисельність діючих на кінець 2018 року дозволів на перебування громадян України на території ЄС-28 протягом останнього десятиліття збільшилась у два рази і становила приблизно 1,2 млн. Країнами, в яких мешкала більша частина громадян України, стали: Польща (442 тис. осіб), Італія (234 тис. осіб), Німеччина (121 тис. осіб), Іспанія (92 тис. осіб). Чисельність дозволів на перебування, що були оформленні уперше в 2018 році знизилась, однак є найбільшою, якщо порівнювати з іншими країнами походження мігрантів - 527 тис. дозволів. Переважна більшість із них (78%) видана в Польщі. Майже 90% з цих дозволів короткострокові (3–12 місяців), видані у зв'язку з виконанням роботи, за яку отримують кошти (65%) [46].

Проте, ці дослідження не приймають до уваги мігрантів, які виїхали всією сім'єю, а також, не враховувались маятникові прикордонні мігранти. У зв'язку з цим реальна статистика, яка продемонструє чисельність трудових мігрантів відрізняється у бік збільшення. На думку спеціалістів, 3 млн. осіб - це найбільш наближена чисельність українських заробітчан, які одночасно знаходяться за кордоном [8].

Основними країнами призначення трудових мігрантів з України стали: сусідні країни (Польща, Росія, Чехія), а також країни Південної Європи (Іспанія, Італія, Португалія).

Порівняння даних трьох досліджень Держстату демонструє остаточну переорієнтацію міграційного руху з домінуючого в минулому східного напрямку (Росії) на західний (Європейський союз), перш за все, на Польщу.

Усе більше українських громадян виїжджають за межі держави, вбачаючи в цьому надійний спосіб розв'язання багатьох життєвих проблем, передусім соціальних і економічних. Успішний досвід працевлаштування за кордоном родичів, друзів чи знайомих спонукає частину громадян до пошуку роботи за кордоном.

Сьогодні думки фахівців різняться, скільки зараз українців працює поза межами країни, оскільки велика частина займається трудовою діяльністю під виглядом туристичних подорожей та інших причин без отримання легального дозволу на працевлаштування або набувають іншого громадянства, користуючись тим, що за це порушення в Україні відсутнє реальне покарання або навіть взагалі відмовляються від громадянства України.

За даними досліджень соціологічної групи «Рейтинг», велика кількість опитаних мігрантів (близько 80%) шукає сезонну або короткострокову роботу за кордоном і за межами України планує перебувати до шести місяців. І тільки 15% опитаних розраховують на довгострокове працевлаштування [47].

Однак, характерною ознакою української трудової міграції зараз є те, що вона приймає форму «незворотності». Термін знаходження великої кількості мігрантів за кордоном постійно підвищується. Найбільш популярними є

переміщення тривалістю від 1 до 6 місяців (майже 50% від загальної чисельності подорожей). Одна із п'яти поїздок, спрямована переважно до Іспанії, Португалії, Італії, за терміном ще довше - у середньому 1,5-2 роки [48, с. 426].

Українці при виїзді за кордон погоджуються на будь-яку зміну професії чи кваліфікації, важку фізичну (часто небезпечну) працю, інколи до 12–14 годин на добу. Український трудовий мігрант приблизно в середньому за рік заробляє 7800 дол. США, тобто за місяць - 650 дол. Проте, місячний дохід відчутно різниться між країнами. Найбільше заробляють мігранти в західноєвропейських країнах: в Ірландії - 3125 дол. у місяць, Швейцарії - 2300 дол., країнах Бенілюксу - 1600 дол., Німеччині - 1300 дол., Італії - 950 дол. Значно менший дохід українців, які працюють у країнах Східної Європи: у Чехії - 520 дол. у місяць, Румунії і Словаччині - 430 дол., Росії - 370 дол.

Перебуваючи в європейських країнах, наші співвітчизники звикають до життя за європейськими нормами, стандартами, цінностями і не поспішають повертатися на батьківщину.

Офіційна статистика 2019 року надає кількісні дані про 554520 вибулих осіб, з яких економічно активне населення складає 446308 осіб, або 77,48% від загальної кількості вибулих громадян [42].

На сьогодні Україна продукує велику кількість трудових мігрантів серед країн-донорів пострадянського простору. Це дуже тривожний сигнал на тлі високої смертності та низької народжуваності. Так, за даними Держстату в 2019 році природний приріст населення має від'ємне значення (-272297 осіб) [42].

Основними цільовими країнами зовнішньої міграції висококваліфікованих кадрів є США, Росія, Німеччина, Ізраїль, Канада та Польща [15].

Окремо слід розглянути трудову еміграцію громадян України до Польщі. Перетворення Польщі на головний напрямок трудових мігрантів з України спонукав запроваджений у ній у 2008 році порядок, згідно з яким українці тепер мають право працювати 6 місяців впродовж календарного року без оформлення

дозволу на працевлаштування, а лише з наданою заявою з боку працедавця, зареєстрованою місцевою польською владою (рис. 2.1). Чисельність українців, що є зайнятими у польській економіці, оцінюється у 900 тис. осіб. За оцінками Національного банку Польщі, вони забезпечили 11% зростання ВВП країни впродовж останніх п'яти років [49].

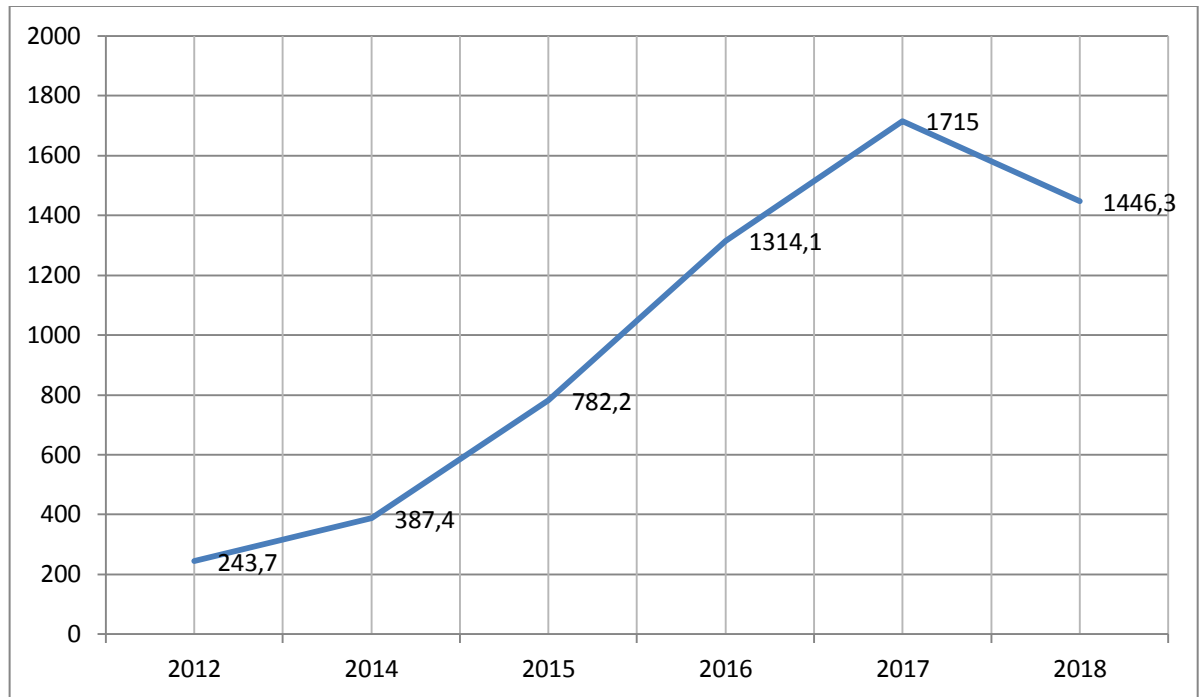

Рис. 2.1. Кількість зареєстрованих заяв польських працедавців про намір працевлаштувати громадянина України в 2012-2018 рр., тис. [50]

У Польщі, чисельність українців, що займаються трудовою діяльністю, швидко зростає, тобто коефіцієнт приросту у 2013 році до рівня 2012 року склав 16%, то в наступні роки він підвищувався приблизно у 2-3 рази щорічно. Якщо у 2015 році тут працював майже мільйон українських заробітчан, то у 2016 році для них було відкрито ще додатково 900 тис. робочих віз, а у 2017 році Союз підприємців і роботодавців Польщі видав ще мільйон. Ця статистика не приймає до уваги нелегальних мігрантів, а також тих, хто вже змінив громадянство.

Союз підприємців Польщі свідчить про той факт, що збільшення потоку мігрантів з України принесло в річний польський бюджет майже 2 млрд. євро, що перевищує більше, ніж у два рази третій транш Україні від МВФ.

Як повідомив представник Люблінського воєводства на конференції в Польщі на тему «Українські трудові мігранти як фактор стабільності економіки Польщі», полякам необхідно створити найкращі умови, щоб українці не поїхали далі в Європу, а залишалися у Польщі.

Чиновники в Польщі зазначають, що Варшаві потрібні українські трудові мігранти і вони хочуть змінити законодавство за для того, щоб спонукати українців не тільки залучатися до виконання роботи в Польщі, а й залишатися з родиною тут назавжди. Поляки прогнозують, що до 2050 року їм необхідно залучити мінімум 5 млн. українців до своєї країни на постійне місце проживання.

Сьогодні зовнішня трудова еміграція громадян України являється масштабним, загальнодержавним явищем. Довготривалий вплив негативних економічних і соціальних факторів на український ринок праці змінив характер трудової міграції з внутрішнього на зовнішній. Характерною ознакою є зміна як спрямованості, так і чисельності міграційних потоків. Систематично збільшується число громадян України, котрі обирають довготривалі переміщення. Одночасно з цим розширилась і географія виїзду: якщо раніше це були країни-сусіди, то тепер наші співвітчизники працюють на всіх континентах. Міграція робочої сили також посилюється в умовах спільної співпраці України з ЄС.

Оцінка точних масштабів трудової міграції громадян України неможлива через стихійність та некерованість цього процесу, а головне через відсутність даних загальної чисельності населення країни.

Спостерігається велика чисельність нелегальної еміграції, що спотворює данні прикордонних служб. Тому найефективнішими способами визначення приблизних масштабів цього процесу є: це соціологічні опитування та експертні оцінки.

2.2 Причини і фактори зовнішньої трудової міграції українців

Для сучасної України питання причин трудової міграції залишається доволі актуальним, адже завдяки аналізу факторів, що її провокують, можна знайти недоліки в економічній та соціальній сферах для подальшого їх вирішення.

Причини трудової міграції населення України можна поділити на економічні та позаекономічні. Основні економічні причини трудової міграції населення України зводяться до наступних.

По-перше, це низький рівень оплати праці найманих працівників, що підтверджується даними Європейської та Державної служби статистики. Розмір мінімальної заробітної плати в Україні з 01.09.2020 року складає 5000 грн., але якщо конвертувати в валюту Євросоюзу, то це становитиме 152 євро (1 євро - 32,89 грн. за офіційним курсом Національного банку України у вересні). Якщо порівняти з мінімальною заробітною платою країн-членів Євросоюзу, то вона складає в Болгарії 312 євро, Латвії 430 євро, Польщі 611 євро, Іспанії 1050 євро [51]. Найважче є різниця більше ніж в два рази, а в деяких випадках досягає 10 разів (Німеччина 1584 євро).

Другою причиною виступає непотрібність великої кількості висококваліфікованих працівників для економічної системи України. На сьогодні існує незбалансованість попиту і пропозиції висококваліфікованої робочої сили на ринку праці, а саме надлишок фахівців. Зокрема, існує значний розрив між підготовкою наукових кадрів та їх залученням до роботи у науковій сфері, незважаючи на те, що чисельність докторів та кандидатів наук в Україні зростає, частка тих, хто залучений до наукової та науково-технічної діяльності, неухильно скорочується. Так, за даними Державної служби статистики, у 2018/2019 навчальних роках в Україні працювало 370 навчальних закладів I-II рівнів акредитації та 282 вищих навчальних закладів III- IV рівнів акредитації. Відповідно у 2018/19 роках кількість студентів навчальних закладів I-II рівнів акредитації дорівнювала 199,9 тисяч осіб. У закладах освіти III-IV рівнів

акредитації у 2018/19 роках навчалось 1,322 млн. осіб. Також слід зазначити, що у 2018 році в Україні з коледжів, технікумів було випущено 55,5 тис. осіб, а з університетів, академій та інститутів - 357,4 тисячі. Кількість аспірантів на кінець 2018 року становила 22,8 тис. осіб, а докторантів - 1,1 тис. [52]. В свою чергу за даними звіту Державного центру зайнятості в 2019 році було оголошено 927,7 тисяч вакансій, тобто половину з цих вакансій мають покрити випускники, проте існують особи, які вже шукають роботу - 799,1 тисяч осіб. Внаслідок пошуків роботи люди обирають трудову міграцію.

Тут також слід відзначити, що багато фахівців, втративши роботу, не поспішають офіційно працевлаштуватися через низький рівень офіційної оплати праці. А роботодавці, у свою чергу, не поспішають підвищувати заробітну плату, бо конкурс на пристойну посаду дуже високий, а тому стимулювати потенційних співробітників гідною зарплатою роботодавцю не потрібно. Тому фахівці вищої кваліфікації починають шукати роботу за межами України, відбувається трудова міграція «мізків», яка з кожним роком збільшується через незадовільні умови праці, зокрема застарілу матеріально-технічну базу, та низьку заробітну плату [15].

Наступна вагома причина еміграції – безробіття. З часу пандемії кількість зареєстрованих безробітних в органах Державної служби зайнятості складає 401 тисяча осіб, що відповідає росту на 27% (станом на 16 квітня 2019 року кількість безробітних становила 314,4 тисячі) [42]. Проте ця цифра неостаточна, тому що кількість безробітних, які не звернулися до центру зайнятості, оцінюється експертами до 3 млн. осіб. За прогнозами Національного банку України рівень безробіття в 2020 році буде вимірюватися двозначними «відсотками», що не спостерігалось в країні з 2002 року [53].

Разом з тим, слід навести дані безробіття в Україні і провідних країн Євросоюзу (табл. 2.4) до критичного 2020 року, що свідчать про його вкрай високий рівень в нашій країні.

Таблиця 2.4

Рівень безробіття в Україні та країнах ЄС, 2017 - 2019 рр.

Країни	Рівень безробіття, %		
	2017	2018	2019
Україна	9.9	9.1	8.6
Бельгія	7.1	6.0	5.4
Болгарія	6.2	5.2	4.2
Чехія	2.9	2.2	2.0
Данія	5.8	5.1	5.0
Німеччина	3.8	3.4	3.1
Естонія	5.8	5.4	4.4
Ірландія	6.7	5.8	5.0
Польща	4.9	3.9	3.3

Джерело: складено на основі [54, 55]

Проблема високого рівня безробіття спонукає трудових мігрантів з України шукати роботу у сусідніх країнах, де цей рівень в рази нижчий. Неофіційна статистика свідчить про те, що майже 15% працездатного населення країни в пошуках роботи вирушає за кордон: 6,5 млн. українців в якості гастарбайтерів працюють у країнах Європи [56].

Ще однією причиною міграції є економічна нерозвиненість окремих регіонів. Україна має велику територію, яка поділена на регіони, що відрізняються структурою економіки (як приклад, на сході країни домінує промислове виробництво, в Карпатах туризм, а у великих містах головну роль відіграє сектор послуг), обсягом залучених інвестицій, розвитком бізнесу та легкістю його ведення, обсягом виробленого валового продукту. До трійки найрозвиненіших областей України за часткою валового регіонального продукту у загальному підсумку (%) належать: Дніпропетровська - 10,3, Харківська - 6,6, Київська - 5,6, а до тих областей, які замикають цей рейтинг належать: Тернопільська - 1,4, Чернівецька та Луганська - 1,0 [57]. Відповідно і безробіття вище там, де рівень валового регіонального продукту нижчий, що спонукає працівників «шукати кращої долі» за межами свого регіону, зокрема

за кордоном. Водночас своєю міграцією працівники сприяють зниженню рівня бідності в самому регіоні, з якого виїжджають [58].

Також великий вплив на зростання трудової міграції до Європейського Союзу (ЄС) відіграла адміністративна реформа. Її наслідками є перспектива орієнтації сільського населення «у сферу впливу» економічно потужних територіальних громад. Переважно жителі вмираючих сіл та населених пунктів в пошуках місця роботи обирали трудову еміграцію. У випадку нелегальної роботи в ЄС була можливість уникнути сплати податків в Україні. Більшість заробітчан обурювалась сплачуванням податків в Україні, підкреслюючи, що зароблені за кордоном гроші передавали своїм сім'ям, тобто використовуються в Україні, що сприяє розвитку економіки, частково вирішують проблему безробіття, а іноді заохочують підприємницьку діяльність самих заробітчан, які відкривають приватний бізнес.

Ще однією важливою причиною, що стимулює еміграцію, є зникнення деяких галузей виробництва або значне їх скорочення, що вивільняє робочу силу. Так, наприклад, за останні десять років українське автовиробництво зменшувалося величезними темпами. Згідно даних Асоціації автовиробників України «УкрАвтопром» у травні 2018 року із заводів держави вийшло лише 442 автотранспортних засоби. Ця цифра вдсятеро менша за обсяги виробництва у травні десятирічної давнини [59]. Зазнало скорочення і вугільне виробництво. Після початку збройного конфлікту на Донбасі у 2014 році близько сотні українських шахт опинилися на окупованих територіях. На сьогодні Україні підконтрольні лише 11 державних вугледобувних підприємств, які об'єднують 33 шахти. За результатами аудиту Рахункової палати, лише дві шахти є прибутковими - «Надія» на Львівщині та «Краснолиманська» на Донеччині. Інші шахти є неприбутковими, незважаючи на вагому державну підтримку [60].

На темпи зовнішньої трудової міграції також вплинула пенсійна реформа в Україні. Багато людей, усвідомлюють факт, що рівень пенсійного забезпечення і перспективні умови отримання пенсії не гарантуватимуть

належного забезпечення старості. Оцінюючи середню тривалість життя в Україні (72 роки), вік при якому за новим законодавством будуть надходити пенсійні виплати (65 років) та розмір цих виплат, значна частина українців, яка вже перебуває на роботі за кордоном починає шукати можливості отримання пенсійних виплат в інших державах.

До неекономічних причин еміграції належать: політичні, національні, релігійні, расові, сімейні та інші проблеми населення. Основні позаекономічні причини трудової міграції в Україні є політичними і зводяться до наступних.

По-перше, це фактор запровадження безвізового режиму та розширення можливостей для виїзду на роботу, що призвело до стрімкого зростання трудової міграції українців до країн ЄС. Є добре помітною останнім часом, підвищення лояльності урядів нових країн-членів ЄС до української трудової міграції. Пов'язана з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС та зобов'язаннями Сторін відповідно до ст. 18 «Мобільність працівників». Останнє передбачає збереження і покращення державами-членами згідно з підписаними договорами існуючих можливостей щодо зайнятості для українських громадян. Це знаходить свій відгук у стрімкому зростанні квот і кількості виданих дозволів на роботу для українців. У 2018 році найбільше дозволів в ЄС отримали громадяни України (527 тис. людей, з яких майже 78% - в Польщі). В 2017 році 64,7% українців приїхали в ЄС працювати, 11,9% - через сімейні обставини, 6,6% - вчитися [61; 62]. Країни ЄС почали проводити політику залучення висококваліфікованих іммігрантів, молодих спеціалістів з числа українських студентів. Студенти прагнуть покинути Україну і закінчити навчання там, де для цього створена відповідна матеріальна база, перспективи працевлаштування тощо. Лише у Польщі навчаються понад 50 тис. українських студентів і ця кількість збільшується. Причиною такої зацікавленості нашими трудовими ресурсами, стає процес переміщення власних робітників з країн Східної Європи до країн Західної Європи, тому виникає нестача трудових ресурсів, до цього процесу додається спроба цих країн підтримувати поступове зростання економіки. Наслідком таких процесів є прийняття «заохочувальних»

правил, до прикладу в Польщі. З 1 січня 2018 року в Польщі були введені нові правила, які дають змогу громадянам України, працювати в Польщі дев'ять місяців протягом одного календарного року [63].

Іншою причиною виступає нестабільна політична ситуація. Політичну ситуацію в нашій країні прогнозувати навіть на найближчу перспективу важко. За часів незалежності в Україні постійно змінюється правляча партія, яка приходячи до влади змінює напрямок розвитку країни, що не дає змогу сформувати довгострокову стратегію розвитку держави та завершити розпочаті реформи. Також постійно високою є вірогідність зміни політичного режиму в Україні.

Велика кількість чиновників та народних депутатів щороку попадають в гучні корупційні скандали. За часів незалежності нашої держави тіньові відносини і корупція отримали вкрай широке поширення в політико-правовому секторі України. Корупція української економіки становить на сучасному етапі реальну загрозу національній безпеці країни та економічному добробуту громадян, негативно впливає на свідомість населення, що провокує недовіру державним інститутам, зменшенню рівня щастя, нерозумінню особистого майбутнього, майбутнього країни та як наслідок пошуку кращої долі за кордоном. Для того, щоб наочно побачити і оцінити рівень України у рейтингах щастя та сприйняття корупції поряд із нашою країною необхідно навести статистичні дані п'яти країн-лідерів та п'яти країн-аутсайдерів цих рейтингів (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Індекс щастя та індекс сприйняття корупції: рейтинг 2019 року

№	Країна	Щастя		Сприйняття корупції	
		індекс	рейтинг	індекс	рейтинг
1	Фінляндія	7.769	1	86	3
2	Данія	7.600	2	87	1

«Продовження таблиці 2.5»

3	Норвегія	7.554	3	84	7
4	Ісландія	7.494	4	78	11
5	Нідерланди	7.488	5	82	8
6	Україна	4.332	133	30	126
7	Руанда	3.334	152	53	51
8	Танзанія	3.231	153	37	96
9	Афганістан	3.203	154	16	173
10	Центрально-Африканська Республіка	3.083	155	25	153
11	Южний Судан	2.853	156	12	179
Всього		156 країн		180 країн	

Джерело: складено на основі [64, 65]

В економіці щастя ототожнюється із добробутом нації, задоволеністю рівнем життя громадянами, можливістю задовольнити свої потреби, використовуючи наявні у суспільства ресурси, та станом довколишнього природного середовища. Корупція виступає деструктивним чинником формування «щасливого» суспільства в Україні. Відповідно до [66] корупція позбавляє доходів найменш забезпечені верстви населення: в середньому зростання корупції на один пункт призводить до скорочення доходів 20% найменш забезпечених жителів країни на 7-8% на рік.

Індекс сприйняття корупції базується на оцінках підприємців та аналітиків щодо рівня корупції в країні, та вимірює не реальний стан корупції, а уявлення людей про її рівень на основі оцінки свого життєвого досвіду. У свою чергу, індекс щастя формується зі співвідношення таких чинників, як соціальна підтримка, очікувана тривалість повноцінного життя, свобода, доброчинність та сприйняття корупції. Завдяки наведеним даним, можна побачити, що саме

країни ЄС вважаються «найщасливішими», тому недивно, що з кожним роком збільшується кількість трудових мігрантів з України до більш привабливих та безпечних сусідів.

Корупція та війна в Україні є головними причинами стурбованості серед молоді та чинниками, через які вони намагаються виїхати до більш стабільної країни.

Відповідно до результатів опитування проведеного у липні-серпні 2017 року компанією GfK Ukraine на замовлення Центру «Нова Європа», українська молодь найбільше переймається корупцією, адже 37% респондентів підтвердили високий рівень стурбованості. Наступними важливими чинниками є війна в регіоні або у світі (36%), серйозні захворювання (34%), а також соціальна несправедливість і безробіття (по 32%) [67].

Відсутність культури виконання законів та авторитету судової системи провокує високий рівень злочинності в країні (табл. 2.6). Так, за даними фахівців Numbeo, Україна очолила рейтинг країн Європи з найвищим рівнем злочинності та відповідно з найменшим рівнем індексу безпеки населення.

Таблиця 2.6

Індекс злочинності та індекс безпеки: рейтинг 2020 року

Ранг	Країна	Індекс злочинності	Індекс безпеки
1	Україна	48,84	51,16
2	Швеція	47,43	52,57
3	Франція	47,37	52,63
4	Молдова	46,03	53,97
39	Швейцарія	21,58	78,42
40	Острів Мен	21,32	78,68
41	Словенія	20,95	79,05

Джерело: складено на основі [68]

В таких умовах українці не мають бажання планувати своє життя на батьківщині. Немає відчуття захищеності свого капіталу, бо багато експертів стверджують, що в Україні не існує діючого правового механізму захисту прав власності. Постійне відчуття незахищеності спонукає економічно активне населення до пошуку більш безпечної країни для проживання та роботи.

Тінізація та корумпованість української економіки не дає можливості вести пересічному громадянину власну справу. Багато українських бізнесменів, котрі відкрили успішний бізнес в сусідніх країнах (Польщі, Чехії), відзначають, що головною перепорою для відкриття власної справи стали нескінченні «відкати». Хоча і без фактору «корупції» умови ведення бізнесу в нашій країні не є сприятливими. Виділяють високе податкове навантаження, велику кількість податкових зборів та відсутність стабільності в Податковому законодавстві, через постійну його зміни - 51, така кількість редагувань відбулася з 01.01.2015 по 01.10.2020. Усі ці фактори не дають відчуття захищеності інвестицій та провокують їх вплив разом з підприємцем за кордон [69].

Російсько-українська війна є суттєвою причиною посилення внутрішньої і зовнішньої міграції українців протягом останніх семи років. У цих умовах громадяни стали активніше перетинати кордон та асимілюватися. Багато з цих людей – це висококваліфіковані спеціалісти, яких охоче приймають інші країни. Проте є ті, що мають порівняно невеликий рівень адаптації до кваліфікаційних вимог низки країн Європи, а також певні обмеження щодо прийому на роботу іноземців у деяких галузях виробництва обумовлюють залучення українських працівників до виконання низько кваліфікованої роботи. Також тут слід додати, що вихідці з Донбасу, які отримали або отримують правові підстави перебування в країнах ЄС, навряд чи повернуться до України [70]. Вони їдуть не тільки заробити кошти і повернутися додому, а намагаються врятувати своє життя та родину залишившись за кордоном.

Вагомими є причини особистого характеру. До них можна віднести: прагнення до возз'єднання сімей, які проживають у різних країнах, бажання

долучитися до історії і культури предків, повернувшись на свою історичну батьківщину. Так, Ізраїль, бажаючи повернути додому своїх синів і дочок, чий батьки раніше емігрували з країни, пропонує їм отримання громадянства на пільгових умовах [71]. Для людей творчих професій важливим аспектом є можливість реалізувати свій творчий потенціал та мати перспективу його розвитку.

Різне погіршення екологічної ситуації в окремих регіонах України спонукають велику кількість громадян шукати, нове місце проживання. Так, наприклад, 18 квітня 2020 року Київ посів перше місце в переліку міст світу з найбільш брудним повітрям. Частіше за все переміщення відбувається в межах країни, однак є і вагомий відсоток громадян, що обирають виїзд до інших держав. Якщо звернутися до статистика, наданої національною гідрометслужбою України, щодо аналізу забрудненості міст України (табл. 2.7), то 4 промислових міста (Маріуполь, Дніпро, Кам'янське, Одеса) мають статус дуже забруднених та в багатьох містах спостерігається постійно високий рівень забрудненості (Миколаїв, Кривий Ріг, Херсон, Київ, Краматорськ, Черкаси, Запоріжжя), тільки Західні області України не перевищують норму забрудненості повітря, але як зазначалося раніше, ця частина нашої держави не в змозі в повному обсязі задовольнити потребу в робочих місцях великої кількості спеціалістів, через недостатню розвиненість багатьох галузей виробництва [72].

Таблиця 2.7

Рейтинг українських міст за рівнем забруднення атмосферного повітря 2020 рік

№	Місто	Індекс забруднення
1	Маріуполь	17,9
2	Дніпро	17,2
3	Одеса	14,4
4	Кам'янське	14,3
5	Миколаїв	13,7
6	Кривий Ріг	12,7
7	Херсон	10,5
8	Київ	9,6

«Продовження таблиці 2.7»

9	Запоріжжя	8
10	Луцьк	7,7
11	Рівне	7,5
12	Краматорськ	7,5
13	Черкаси	7,4
14	Рубіжне	7,2
15	Львів	7,1

Джерело: складено на основі [72]

Необхідність змінити кліматичні умови та стан здоров'я, який за даних умов погіршується з кожним роком, спонукає до пошуку роботи в сусідніх країнах.

Таким чином, проблема зовнішніх трудових міграцій населення є вельми актуальною для України, яка продовжує залишатися країною-експортером дешевої робочої сили, через економічну та політичну ситуації. Відсутність умов для самореалізації, високий рівень безробіття, прибуткові роботи за кордоном та збройний конфлікт стимулює українців до трудової міграції.

Скорочення промислового виробництва, зниження рівня і якості життя українця сприяють підвищенню масштабів зовнішньої трудової міграції. Також фактором, який вплинув на цей процес, стала зацікавленість окремих країн Європейського союзу. Це призвело до розширення міграційних квот і спрощення процесу працевлаштування для трудових мігрантів. Неможливість адаптуватися до зростаючих вимог в оснащенні виробничого процесу, зниження зацікавленості роботодавців у спеціалістах певних професій, велика чисельність підготовлених вузами фахівців окремих спеціальностей обумовили українця шукати некваліфікованої роботи за кордоном.

2.3 Вплив еміграції на соціально-економічний розвиток України

Трудова еміграція в Україні почала відбуватися з набуттям незалежності і поступово масштаби цього процесу стали збільшуватись, відтік трудових

емігрантів пришвидшився. У короткостроковій перспективі ефект від цього процесу в Україні є переважно позитивним та навіть корисним, як для мігрантів, так і для держави, проте в довгостроковій перспективі відтік робочої сили починає проявляти негативний вплив на демографічну, соціальну, економічну та політичну сфери країни. Наведені аспекти є взаємопов'язаними між собою та одночасно виступають фундаментом здорової держави, тому слід розглянути вплив трудової еміграції більш детально.

Масовий від'їзд економічно активного населення, а саме людей віком до 40 років посилює депопуляцію, загострює проблеми старіння і, відповідно, пенсійного забезпечення, створює проблеми економічного розвитку, викликані нестачею кваліфікованих працівників [9]. Виїзд на роботу за кордон зменшує кількість працездатного населення та скорочує трудовий резерв держави. Якби українці замість поїздки за кордон обрали роботу на місцевих підприємствах, то вони б зробили більший грошовий внесок у ВВП України, проте самі отримали б менший дохід. Масова трудова міграція молоді з України дає старт та з кожним наступним роком прискорює процес старіння нації, бо велика чисельність молоді ставить собі за мету забезпечити можливість для постійного перебування за кордоном та створити там сім'ю. Тобто це велика демографічна проблема для нашої країни, бо тут йдеться про втрату не одного покоління українців, а про можливість втрати декількох поколінь, котрі навіть не будуть намагатися повернутися на історичну батьківщину, оскільки їх батьки поїхали на заробітки не через найкращі умови життя. За певних умов можливий дефіцит працівників може стати гальмом поступу економіки, а відтік найбільш активних, молодих та освічених осіб – демократичних перетворень в Україні [13].

Основною можливістю міграції за кордон для молоді є навчання з подальшим працевлаштуванням, проте прослідкувати актуальну чисельність студентів, що перебувають за межами країни не є можливим, бо Україна не веде такої статистики. Однак, завдяки дослідженню (рис. 2.2), що було проведено аналітичним центром CEDOS, який скористався офіційними даними

38 країн світу (Європи та Північної Америки), можна проаналізувати масштаби українських студентів, що навчаються за кордоном (найбільш повною є статистика за 2016/2017 рік навчання).

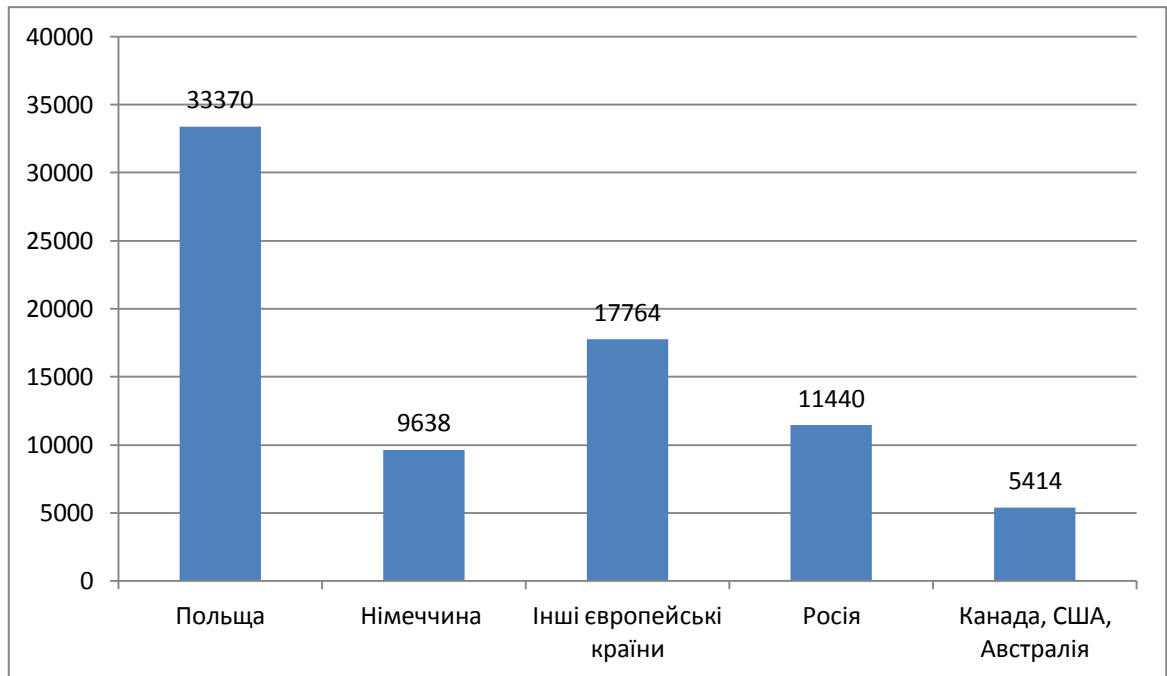

Рис.2.2 Кількість українських студентів за кордоном у 2016/2017 рр [73]

Так, у 2016/2017 навчальному році було 77424 особи з українським громадянством, які отримували знання у закордонних університетах. Серед найбільш бажаних для навчання країн є: Польща, Німеччина, Росія, Канада, Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція та Угорщина. Загалом протягом останніх дев'яти років кількість студентів зросла більш ніж утричі – з 24104 до 77424 осіб [73]. Тобто, можна стверджувати, що за три роки ця цифра вже наблизилась до 100 тисяч осіб.

Якщо розглядати, що це означає для суспільства, то позитивним впливом можна назвати отриманні знання, навички та досвід роботи, який вони можуть привезти з собою на батьківщину. З іншого боку, тенденція «неповернення» мігрантів провокує протягом великого проміжку часу зменшення конкурентоспроможності економічної активності країни.

Тенденція відпливу робочої сили з України високими темпами сприяє поглибленню диспропорцій між попитом та пропозицією на ринку праці, а це супроводжується номінальним зростанням заробітних плат, створює нерівність розподілу доходів та, відповідно, інфляцію разом зі зниженням потенціалу економіки. Окремі дослідження національного рівня [3] доводять, що 10% еміграція призводить до зростання рівня оплати праці на рівні 2-5%, незважаючи на це втрата висококваліфікованих працівників може негативно вплинути на акумуляцію людського капіталу та податкову базу, якщо розглядати цей чинник протягом великого проміжку часу.

Зовнішня трудова міграція спричиняє кадровий голод та дефіцит робочої сили у деяких галузях та регіонах, а також руйнує виробничі зв'язки і трудові колективи. Серед висококваліфікованих українських спеціалістів найчастіше обирають трудову еміграцію лікарі, IT-фахівці, серед науковців - біологи, хіміки, фізики. Серед представників робочого класу є великий попит на українських кухарів. Україна не веде офіційної статистики, яка б розділяла трудову міграцію за видами професій. Офіційні джерела приводять лише сукупну чисельність тих, хто виїхав працювати за межі держави. Тому, відсутність контролю над процесами міграції не дає можливості оцінювати професійно-кваліфікаційну структуру трудового ресурсу країни та здійснювати подальше планування розвитку. Унеможливорює формування точного державного замовлення на необхідну кількість фахівців для задоволення потреб економіки. Експерти стверджують, що потужною групою трудових мігрантів є лікарі. Це обумовлено в основному низьким рівнем зарплат в Україні. Тільки в Німеччині, за даними Федеральної палати лікарів, наприкінці 2017 року налічується 1 387 українських лікарів [74] в Польщі 306 осіб [75]. Наразі ці данні дуже розчаровують, бо в розпал пандемії COVID-19, Україні потребує багато тисяч фахівців, нестача яких в свою чергу призводить до загибелі великої кількості людей. Міністр охорони здоров'я України Максим Степанов, ще в серпні 2020 року, відзначав, що Україна потребує близько 24,7 тис. лікарів, яких нам не вистачає [76].

Слід звернути увагу на українську ІТ-галузь, яка в 2019 році налічує 184 700 ІТ-фахівців, ці данні отримані з дослідження компанії N-IX. За 2017-го від ІТ-галузі до державного бюджету надійшло 7,8 млрд. грн. податків, а в 2018-му фіскальні відрахування від програмістів склали вже приблизно 10 млрд. грн. З урахуванням 3 млрд. дол. валютної виручки, що генерується ними ж, виходить, що вітчизняні програмісти стали серйозним позитивним чинником, що діє на економіку країни.

Дмитро Овчаренко, голова вітчизняної ІТ-асоціації розповів, що один фахівець з галузі інформаційних технологій фактично дозволяє заробляти ще трьом-чотирьом працівникам інших професій, якщо у нас в країні 127 тис. ІТ-фахівців, то вони створюють додатково близько 400-500 тис. робочих місць [77]. Слід навести статистику кількості фахівців, що виїхали за кордон. Так, у прес-службі SmartMe University навели данні, що лише за 2015, 2016 роки до США та Європи переїхали близько 9 тисяч ІТ-фахівців з України[78]. Тобто, економіка України втратила колосальні грошові надходження до бюджету, а також велику кількість робочих місць, які відчутно впливають на зростання ВВП країни. ІТ сфера - це галузь майбутнього, вона має необмежений потенціал. Процес відпливу спеціалістів гальмує її розвиток.

Слід розглянути втрати України не тільки з точки зору виїзду вже економічно активного населення, а й з точки зору підготовки, навчання та вкладання коштів у розвиток спеціалістів та неспроможність в майбутньому повернути цей вклад. Держава вкладає кошти в підготовку фахівців для потреб власної економіки. Так, за інформацією Міністерства фінансів, яке проаналізувало роботу закладів освіти по країні, у 2019 році в сільській місцевості видатки на одного учня досягли 32,4 тис. грн., у міській - 19,1 тис. грн. На підготовку одного студента за державним замовленням у закладах вищої освіти у середньому потрібно 44,6 тис. грн. [79].

За експертними оцінками, в Україні витрати на підготовку одного фахівця з вищою освітою становлять близько 20 тис. доларів США це означає, що кожний висококваліфікований трудовий мігрант збагачує країну свого нового

перебування на цю суму. Щорічні втрати України від виїзду науковців і висококваліфікованих фахівців оцінюються у понад 1 млрд. дол. США.

Велика кількість позитивних відгуків від людей, що скористалися трудовою еміграцією несуть загрозу через створення у молоді стійкого стереотипу про те, що досягти гідного рівня життя можна тільки завдяки роботі за кордоном. Втрата нашою країною молодих освічених фахівців дорівнює втраті найбільш активної частини суспільства, яка є фундаментом здорової нації та запорукою процвітання держави.

Відтік інтелекту саме молодих кваліфікованих спеціалістів скорочує активність у приватному секторі економіки, ослаблює зовнішню конкурентоспроможність вітчизняної продукції, знижує потенціал економіки України, та збільшує навантаження на пенсійний фонд. Адже зараз на одного пенсіонера припадає менше одного працюючого. Як заявив Денис Шмигаль: «Через п'ятнадцять років доведеться удвічі збільшити податки, щоб утримувати пенсіонерів на сьогоднішньому рівні» [80].

Проте, трудова міграція несе й позитивні наслідки для України. Перекази зароблених грошей трудовими мігрантами поступово стали запорукою стабільності української економіки [81], що підтверджується даними Міжнародної організації з міграції, Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості.

Українські мігранти, які працювали в Польщі в 2019 році, перерахували кошти, що становили приблизно 5% українського валового внутрішнього продукту. За розрахунками Національного банку України в 2019 р. надходження коштів від зовнішніх мігрантів становили майже 11,98 млрд. дол. США, а прямі іноземні інвестиції в Україну – лише 3,1 млрд. дол. США (таблиця 2.8).

На цей час експерти вже відзначали вагомий вплив українських мігрантів не лише на економіку нашої держави, а й на економічний розвиток Польщі [82].

Таблиця 2.8

Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну

Роки	Приватні перекази, тис. дол. США	Відсоток до ВВП, %
2015	6959	7,6
2016	7535	8,1
2017	9264	8,2
2018	11111	8,5
2019	11921	7,7

Джерело: складено на основі [83, 84]

В НБУ зазначили, що ці перекази дозволили зменшити курс іноземних валют у 2019 році, так до прикладу курс гривні до американської валюти знизився з 28,18 грн. на початок року до 24,60 грн. на кінець року. [84].

Однак, велика кількість грошових переказів перераховується до України за неофіційними каналами, що не дозволяє повною мірою оцінити реальні обсяги грошових потоків.

Грошові перекази трудових мігрантів стали незамінним джерелом валютних ресурсів для забезпечення інвестиційних потреб економіки. Вони позитивно діють на платіжний баланс України. Грошові перекази трудових мігрантів, забезпечують додаткові валютні надходження, що дають можливість зменшити вплив і залежність від кредитів міжнародних фінансових організацій [85, ст. 132].

Тобто трудові емігранти виконують функцію, подібну до працівників експортно-орієнтованих підприємств, ця функція є дуже важливою, беручи до уваги постійний дефіцит в торгівлі товарами та послугами, а також хронічний відтік доходів від інвестицій, створений як стабільним припливом прямих інвестицій, так і відтоком українського капіталу до офшорів. Грошові перекази не тільки знижують рівень бідності та сприяють збільшенню споживання. Завдяки валютним переказам Україна підтримує репутацію кредитоспроможності на міжнародних кредитних ринках.

До позитивних моментів від фінансових надходжень, які пересилають мігранти відокремлюють їх стабільність, що не можна стверджувати про прямі іноземні інвестиції (Рис. 2.3).

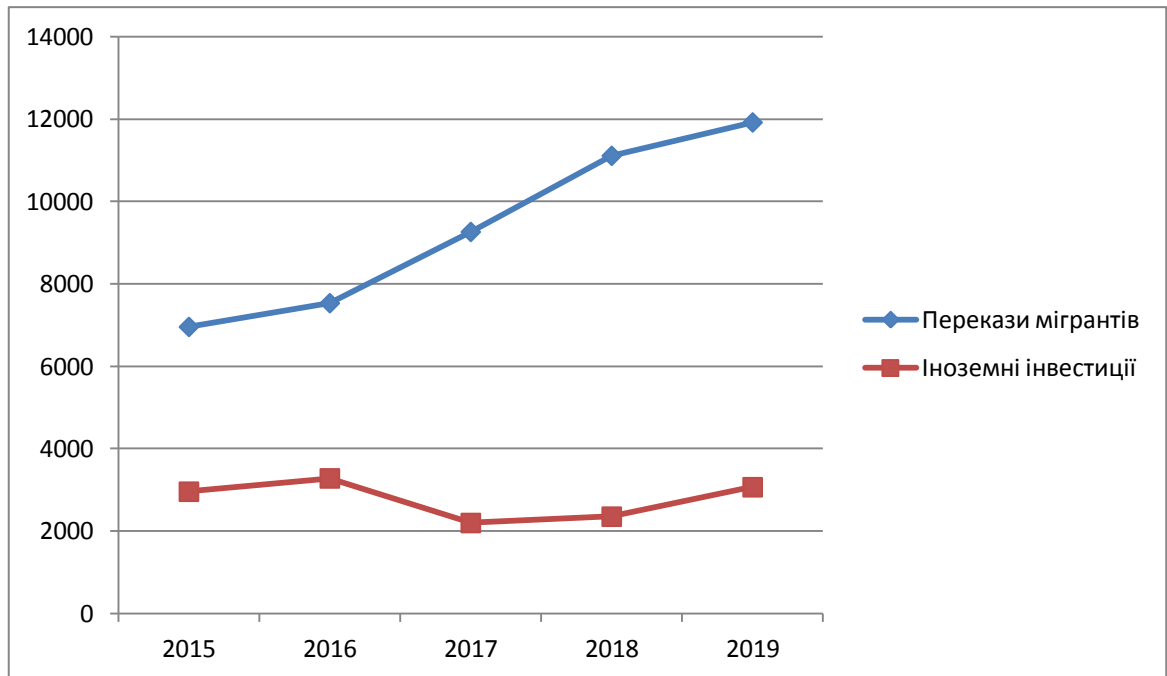

Рис. 2.3 Порівняння приватних грошових переказів до іноземних інвестицій [84]

Перекази мігрантів забезпечують їх сім'ї коштами, які можуть бути використані для початку власного бізнесу, а також для придбання акцій і облігації на фінансових ринках, грошові перекази емігрантів створюють сприятливі умови для початку ділової активності. Крім того, додаткові кошти для домогосподарств, одержані завдяки переказам мігрантів, можуть почати застосовуватися в споживчих цілях, мотивуючи виробництво до підвищення випуску продукції та пов'язане з цим створення додаткових робочих місць. Грошові перекази можуть займати вирішальну роль в боротьбі проти бідності, бо вони мають тенденцію до збільшення доходів домогосподарств в країнах, що розвиваються[5]. Однак, перекази емігрантів будуть надходити в Україну, поки тут знаходяться їхні родини, якщо рівень доходів або отримання офіційного

статусу дасть можливість заробітчанам переселити свою сім'ю до себе за кордон, грошовий потік в Україну почне скорочуватись.

Стосовно негативного впливу переказів трудових мігрантів на пропозицію робочої сили можна стверджувати наступне: якщо на вітчизняному ринку існує хороша пропозиція робочих місць та гідна оплата праці, то знайдеться дуже малий відсоток громадян, які захочуть перейти в категорію трудових мігрантів та розлучитися з рідними й близькими на невизначений час.

Через надходження коштів починає підвищуватись попит на товари, зростають ціни на землю, нерухомість, будівельні матеріали, що традиційно найбільше зачіпає бідні верстви населення та провокує більший розрив між заможним та бідним населенням, тобто зростає структурна нерівність між тими, хто отримує перекази з-за кордону, і тими, хто їх не отримує. Одночасно з цим створюється та поглиблюється залежність родин від тих, хто відправляє перекази, а це створюється напругу на мігрантів, що ускладнює якість їхнього життя за кордоном.

Негативним фактором є те, що легальні трудові мігранти створюють додаткове навантаження на пенсійний фонд та знижують рівень доходу бюджету, оскільки заробітні плати з-за кордону не оподатковуються в Україні [12], але вони часто отримують субсидії та соціальні виплати від держави. Україна, як виявилось, ще живе поняттями епохи «розвинутого соціалізму». В країні можуть претендувати на соціальні виплати люди, які й дня не платили внески до Пенсійного фонду [84]. Кожного року субсидіями користується велика частина населення України. Можна припустити, що частину цих коштів отримали українці, які не могли б претендувати на них, якщо б декларували доходи, отримані за кордоном. виправити проблему з оподаткуваннями доходів заробітчан дуже складно. Оскільки, майже з усіма країнами-сусідами вже підписані угоди про уникнення подвійного оподаткування тому, що ставки, наприклад, в Польщі не нижчі за наші, то український бюджет не зможе отримати вигоди від грошей емігрантів. В свою чергу цей фактор призводить до посилення соціальної напруги в країні. Одночасно, трудова еміграція може

викликати економію бюджетних коштів за рахунок зменшення витрат на соціальні послуги.

Прикордонні регіони України відчувають великий вплив від трудових міграцій, а саме демографічні проблеми. Так, лише Закарпатська обл. внаслідок міграції втратила третину населення. Разом з цим, експерти вказують, що раніше на зарубіжні заробітки прямувала в основному молодь, то на сьогодні різко зросла кількість мігрантів середнього віку, тобто через це трудова міграція з України і особливо її західних областей зростатиме, що створить певні загрози, бо за прогнозами до 2030 року чисельність населення України очікується на рівні 30 млн. осіб. [85, с. 123]. З одного боку українці «несуть у світ» свої традиції, звичаї, але з іншого - вони вивчаючи мову країни-рецепієнта втрачають українську ідентичність та не поспішають повертатися на батьківщину. Міграційні процеси впливають на чисельність та якість трудового ресурсу регіону, відповідно змінюють середовище функціонування бізнесових структур та конкурентоспроможність товарів і послуг. Підлягає деформації вся соціально-економічна система території. Одним з негативних наслідків є трансформація українських родин, коли їх члени виконують невластиві для них функції через виїзд інших за кордон, а також розпад сімей. Набуває розповсюдження соціальне сирітство, багато дітей виховуються без прямої опіки батьків. Також проблемою є залишені без належного нагляду люди похилого віку, які потребують не тільки матеріальної допомоги. На превеликий жаль, аспект покинутих батьків у зв'язку з виїздом за кордон на сьогодні не вирішується державою.

В якості позитивних наслідків міграції населення з України можна зазначити: збільшення можливостей поширення в Україні європейських цінностей і норм моральної свідомості, розвитку відкритого і прогресивного суспільства на батьківщині, більш спрямованого на запровадження інноваційних змін. Створення нових осередків та підтримка вже існуючих українських діаспор в різних країнах світу, що нерідко допомагає позитивно впливати на дипломатичні відносини.

Тенденція розвитку трудової міграції є невтішною для нашої країни, масового повернення додому заробітчан не спостерігається, оскільки ситуація в країнах перебування загалом залишається сприятливішою, ніж в Україні.

Недооцінка демографічного чинника тягне за собою відповідні негативні соціально-економічні, політичні наслідки, що дуже небезпечно при посиленні депопуляційних процесів у демографічному розвитку населення країни і об'єктивно вимагає відповідного державного втручання. Тому необхідним є запровадження ефективної державної політики у сфері регулювання міграційних процесів.

Висновки до розділу 2

Україна продовжує залишатися країною-експортером дешевої робочої сили через економічну та політичну ситуації. Проведений аналіз тенденцій і масштабів міграції в Україні свідчить про поступове посилення цього процесу. З плином часу напрямом трудової міграції в Україні змінився з внутрішнього на зовнішній через негативні тенденції, які спостерігаються на державному ринку праці. На даному етапі зовнішня трудова еміграція населення в нашій країні є масштабним, загальнодержавним явищем.

Характер розвитку трудової міграції в Україні є невтішним, бо масове повернення заробітчан не відбувається та ситуація в країнах перебування загалом залишається сприятливішою, ніж на батьківщині.

Щодо причин, які провокують трудову міграцію, то їх можна поділити на економічні та позаекономічні. Відсутність умов для самореалізації, зменшення промислового виробництва, зниження якості життя, високий рівень безробіття та збройний конфлікт стимулює українців до трудової еміграції. Також фактором, який вплинув на масштаби переміщення українців за межі кордону, стала зацікавленість окремих країн Європейського союзу. Це призвело до розширення міграційних квот і спрощення процесу працевлаштування для трудових мігрантів.

У короткостроковій перспективі ефект від цього процесу в Україні є переважно позитивним та навіть корисним, як для мігрантів, так і для держави, проте в довгостроковій перспективі відтік робочої сили починає проявляти негативний вплив на демографічну, соціальну, економічну та політичну сфери країни. Наведені аспекти є взаємопов'язаними між собою та одночасно виступають фундаментом здорової держави.

Завдяки проведеному аналізу були виявлені позитивні наслідки від міграції населення з України: збільшення можливостей поширення в Україні європейських цінностей і норм моральної свідомості, розвитку відкритого і прогресивного на батьківщині суспільства, більш спрямованого на застосування інноваційних змін. Створення нових осередків та підтримка вже існуючих українських діаспор в різних країнах світу нерідко допомагає позитивно впливати на дипломатичні відносини.

Проте не слід нехтувати демографічним чинником. Його недооцінка тягне за собою відповідні негативні соціально-економічні, політичні наслідки, що є дуже небезпечним при посиленні депопуляційних процесів.

Усі ці фактори вимагають відповідного державного втручання. Тому необхідним є швидке створення та запровадження ефективної державної політики у сфері регулювання міграційними процесами. Ця політика не повинна суперечити нормам міжнародного права та обмежувати права і свободи людини.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕМІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1 Цілі і інструменти еміграційної політики країни

На планеті не існує жодної держави, яка б у певні історичні етапи не брала участь в світових міграційних процесах. Із розвитком транспорту і зв'язку вони охопили величезну масу людей. Через пришвидшення глобалізації світових відносин між усіма країнами світу постає питання регуляції міграційних процесів.

У 2006 році Генеральною Асамблеєю ООН було запроваджено обговорення важливості міграційних процесів для подолання бідності, покращення рівня життя та виконання проголошених цілей тисячоліття.

Проте, багато країн не має змоги отримати усі переваги від міграційних процесів з різних очевидних причин. Такими є відсутність необхідних інструментів та важелів впливу або банальне нерозуміння, як їх використовувати. Нажаль Україна належить до числа цих країн. Оскільки створення державної міграційної політики знаходиться на початкових етапах.

Формування міграційної політики і законодавства в Україні розпочалося зі здобуттям незалежності, однак їм не приділили належної уваги. Через це формування законодавства відбувалося не з поетапною розробкою та продуманими наперед обставинами, а під тиском зовнішніх чинників. Відповідним зовнішнім чинником виступало політика Європейського Союзу, направлена, по-перше, на стримування зовнішньої легальної міграції з країн СНД, а по друге - на сувору політику боротьби з нелегальними мігрантами, у тому числі з України.

Якраз умови ЄС з приводу збільшення безпеки на кордонах, протидії транзитній незаконній міграції та небажання врегулювати двосторонні процеси знаходження українських працівників в державах Європи сформували в

загальному вигляді тенденції розвитку законодавства та інститутів, що його впроваджують [87].

У сучасному світі контроль за трудовими еміграційними процесами відбувається не тільки в межах міграційної політики на світовому, а й на національному рівні. На державному рівні міграційна політика має вигляд сукупності законодавчих, інституційних, інформаційно-аналітичних та інших заходів окремої країни.

Міграційна політика кожної держави виконує роль систематичного контролю над процесами трудової міграції, її тенденціями, оперативно реагує на кон'юнктуру та контролює їх з метою виконання загальнонаціональних і регіональних потреб та особистих інтересів мігрантів.

Міграційна політика є сукупністю процесів, які відносяться до сфери державного управління і охоплює процес прийняття рішень, який встановлений нормами права, впорядкований представницькою владою і направлений на контроль міграційних процесів.

Отже, з дослідження форм і засобів виходить, що міграційна політика є об'єднуючим процесом зовнішньополітичної, економічної, демографічної, соціальної, культурної й правової сфер країни.

До головних цілей міграційної політики країни можна віднести: посилення ступеня реалізації переселення через підвищення активізації мобільної міграційної рухливості населення; збільшення рівня комфорту для мігрантів у районах інтенсивного економічного освоєння; систематизація напрямків і масштабів територіального переміщення людей з метою досягнення позитивної динаміки в демографічному складі населення [88, 285].

Більш детально методи і інструменти міграційної політики наведені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Методи міграційної політики

Методи	Інструменти	
	Прямого впливу	Непрямого впливу
Нормативно-правові	Міграційне законодавство (концепція, стратегії, закони, постанови тощо); програми (реєміграції, селективного залучення фахівців, соціального захисту тощо); договірне регулювання (дво- і багатосторонні договори про взаємне працевлаштування, соціальний захист тощо; угоди про прикордонний рух).	Законодавство загальної дії, що визначає умови проживання і розвитку в приймаючому соціумі; регламентовані національним законодавством норми міжнародного права; правова культура.
Соціально-економічні	Дозволи на працевлаштування і бізнес для мігрантів; пільги для роботодавців і бізнесу мігрантів; соціальні гарантії і допомоги мігрантам та членам їхніх сімей; пільгові кредити мігрантам; інфраструктури тимчасового перебування.	Система працевлаштування, навчання і розвитку; система базового соціального захисту населення; система неперервного розвитку і навчання; вартість проживання, в тому числі тарифи комунальних послуг; субсидіювання; транспортно-логістичні мережі.
Валютно-фінансові	Податок на міграційні перекази; податок на доходи мігрантів; митні платежі.	Валютний курс; податкові ставки; інвестиційний режим; кредитні ставки; бюджетні фінансування соціальної і міграційної політики.
Адміністративні	Режим перетину кордону і перебування; система реєстрації мігрантів; процедури натуралізації, надання статусу біженця; міграційні квоти; міграційні штрафи, депортація.	Додаткові умови при перетині кордону (розмір суми на банківському рахунку, гарантії приймаючого суб'єкта); громадянський контроль.
Культурні	Інфраструктура розселення; інфраструктура збереження мовної, культурної ідентичності; культурно-мистецька і спортивна співпраця; заходи інтеграції у приймаючий соціум.	Мультикультуралізм; толерантність; культурно-мистецька і спортивна активність.
Інформаційні	Система обліку мігрантів; промоція інтересу приймаючого соціуму до залучення мігрантів; інформаційна робота з мігрантами та членами їхніх сімей, у тому числі заохочення до легального статусу;	Промоція можливостей приймаючого соціуму; об'єднуючі цінності; інституційна довіра.

Джерело: складено на основі [89, 11-12с.]

Державна міграційна політика має виконувати свої фундаментальні функції, завдяки яким процес переміщення людей позбавляються свого хаотичного характеру.

Функція регулювання міграційних процесів є дуже важливою, оскільки міграційна політика створює всеосяжний вплив на міграційні потоки з метою їх систематизації, через утворення відповідних соціально-економічних умов, запровадження нормативних і підзаконних актів, з метою підтримки внутрішньополітичних інтересів України, а у зовнішньополітичній сфері — за допомогою двосторонніх і багатосторонніх договорів, які допомагають регулювати основні проблеми в світі.

Наступною функцією є раціоналізація існуючих суперечностей, яка запроваджується через пошук компромісних рішень у неоднозначних обставинах, що проявляється в послабленні соціальної невдоволеності поміж великої кількості категорій мігрантів при реалізації інтересів України.

Також інтегративна функція міграційної політики країни у внутрішньополітичному елементі виконується завдяки процесу інтеграції емігрантів у суспільство, включаючи в цей процес отримання ними українського громадянства, а також допомогу в пошуку та облаштуванні нового помешкання, збільшення кількості вакансій на роботу та іншої соціальної допомоги. У зовнішньополітичному аспекті інтегративна функція міграційної політики країни виконується завдяки співпраці з різними державами, міжнародними урядовими і неурядовими організаціями, фондами з метою забезпечення прав і свобод мігрантів, у тому числі зменшенню кількості та протидії незаконній міграції.

Інша функція - це мобілізації людських ресурсів. Вона дає можливість застосовувати міграційну політику як серйозний фактор у відбудові соціуму [90].

Завданням політики країни у сфері зовнішньої міграції необхідно назвати реалізацію заходів, направлених на зменшення масштабів відтоку громадян; на заохочення до повернення мігрантів (передусім тих, хто виїхав з ціллю заробітків і вважає своє знаходження поза межами кордону тимчасовим); на залучення до імміграції тих працівників, необхідність в яких є життєво

потрібними для української економіки; на інтеграцію мігрантів в інтересах як окремих осіб, так і населення.

Для того, щоб змінити ставлення суспільства до працюючої людини, необхідно проводити систематичну інформаційну роботу, заснувати національний інформативно-комунікативний портал, створити цільові телепрограми на центральних телеканалах. Потрібно направити зусилля на трансформацію системи соціальної підтримки працездатного населення; підвищити активність людей на ринку праці. Крім того, необхідно збільшувати вплив тривалості страхового стажу на пенсійні нарахування, створити сучасну систему державних соціальних гарантій.

Також, державі потрібно спонукати роботодавців до збільшення в Україні кількості робочих місць; створювати привабливий бізнес-клімат; прискорити боротьбу з корупцією та неофіційними фінансовими надходженнями, що посилюють тінізацію економіки; мотивувати підприємців до виведення свого бізнесу з тіньової сфери; спонукати роботодавців працювати з територіальними громадами, зокрема через внесення змін у систему оподаткування доходів населення.

Також фундаментом успішної реалізації міграційної політики країни є створення інститутів, які мають відповідати за управління зовнішньою трудовою міграцією; професійна кадрова політика спеціалізованих органів влади країни; підтримка необхідної матеріальної та фінансової бази регулювання міграційного потоку; утвердження наукового та інформаційного супроводу управлінського процесу.

В структурі міграційної політики важливе місце займає еміграційна складова. Регулювання трьох головних стадій еміграційного процесу є основою еміграційної політики країни. До них відносять: переміщення національних трудових ресурсів за кордон, їх знаходження в іншій державі, а також повернення на батьківщину. Фундаментом нормативно-правової бази, на яку посиляється еміграційна політика, є Конституція країни, національне законодавство, дво- і багатосторонні міжнародні угоди. На практиці організація

державного еміграційного контролю направлена на досягнення наступних цілей:

- забезпечення процесу повернення зовнішніх трудових мігрантів;
- забезпечення виконання права громадян на свободу переміщення та працевлаштування;
- надійний захист прав та інтересів громадян у державах знаходження;
- покращення ситуації на національному ринку праці через зменшення рівня безробіття. Проте, безробіття є природним станом, і повністю його прибрати неможливо. Адже безробітні є своєрідним резервом для національної економіки, який вона може скористатися у випадку нагальної необхідності [91].
- зменшення та припинення від'їзду висококваліфікованих кадрів з секторів економіки, де їх не вистачає;
- отримання необхідних економіці спеціалістів після повернення трудових емігрантів на батьківщину;
- підвищення надходжень в державу міграційного капіталу та ефективне його використання в економіці;
- нарощування кількості експорту національного товару.

Процес управління державою міграцією робочої сили має під собою цілеспрямовану діяльність органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо втілення планів міграційної політики, впорядкування кількості та якості робочої сили в державі шляхом проведення доцільних юридично-правових, економічних, фінансових, організаційних, інформаційних і соціальних заходів. Комплекс суб'єктів державного контролю міграційними процесами в Україні розділяють на: суб'єктів широкого регулювання міграційними процесами та органи державного управління, що проводять управління міграційними процесами в Україні [92].

Об'єктом української міграційної політики являється територіальне переміщення населення.

Суб'єктом внутрішньої міграційної політики являються громадяни України, які реалізують право на територіальний рух. Суб'єктом зовнішньої

української міграційної політики являються громадяни України, громадяни інших держав і особи без громадянства, які переміщаються через лінію кордону України.

Також, до системи суб'єктів широкого регулювання міграційними процесами в Україні належать: Верховна Рада України, Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Рада національної безпеки і оборони, органи місцевого самоврядування. Вони виконують такі функції: регулювання, контролю, нагляду за виконанням прав і свобод іноземців та осіб без громадянства, іммігрантів, біженців, надання належних умов на термін їх знаходження в Україні.

До іншої групи відносяться органи виконавчої влади. На національному рівні ці функції надані таким державним органам та відомствам: Державну міграційну службу, Державну прикордонну службу України, Міністерство внутрішніх справ, Службу безпеки України, Митну службу України та Раду національної безпеки та оборони. Україна має велику чисельність органів державного управління (центральных, регіональних та місцевих), що виконують регулювання міграційних процесів. Однак, це призводить до дублювання повноважень та нераціональності їх використання [92].

З метою зменшення цих недоліків було сформовано Державну міграційну службу України як головний орган виконавчої влади з відповідними структурними підрозділами як єдиний державний орган, якому надані функції щодо проведення державної міграційної політики.

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року №360 “Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України” затверджено Положення про Державну міграційну службу України, згідно з яким Державна міграційна служба України (ДМС України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого направляється і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому

числі протидії нелегальній міграції, населення, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених нормативними актами категорій мігрантів.

ДМС у своїй роботі керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [93].

ДМС України виконує свої повноваження щодо реалізації завдань для здійснення державної політики у сфері боротьби з нелегальною міграцією, а також із притягненням до адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері реєстрації фізичних осіб, видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство, як безпосередньо, так і через підрозділ міліції міграційного контролю Міністерства, який, передбачено сформували в МВС України.

До основних завдань ДМС України відносять:

- розробка пропозицій щодо удосконалення державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), в тому числі боротьба з нелегальними (незаконними) міграціями, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших встановлених законодавством категорій мігрантів;

- виконання державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), в тому числі боротьба з нелегальними міграціями, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [93].

Головним інструментом еміграційної політики України можна назвати Стратегію щодо управління міграцією в Україні на термін до 2025 року. Цілями цієї Стратегії являються умови за яких стане можливе направлення потужностей країни та населення на створення і виконання державної міграційної політики, яка б мала позитивний вплив на об'єднання нашого суспільства та посилення захищеності країни. Одночасно з цим пришвидшувала б економічний і соціальний ріст, прискорювала б зменшення швидкості депопуляції населення, нормалізацію кількісного та якісного складу

громадськості, задоволення економіки в необхідній робочій силі, відповідала б міжнародним критеріям і зобов'язанням, що стоять перед Україною.

Стратегія створена для того, щоб привернути увагу до проблем в сфері міграції, направити та об'єднати населення для того, щоб їх вирішити, поглибити перетин інтересів політики у сфері міграції з іншими сферами країни, перехід від політики усунування наслідків внутрішніх та зовнішніх проблем до політики швидкого реагування в більш активній і цілеспрямованій формі на причини, що її провокують[5].

Слід відзначити, що Стратегію створено у відповідності до законів і Конституції України, зобов'язань перед міжнародними партнерами, майбутніх дієвих соціально-економічних програм розвитку країни.

Дана стратегія має низку цілей, що виконуються в сферах: переміщення та мобільності громадян, законної міграції на території України, протидія нелегальній міграції та надання міжнародного захисту (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Сфери і цілі реалізації Стратегії

№	Сфери виконання	Цілі реалізації Стратегії
1	Міграція та мобільність населення України	Знизити адміністративні бар'єри для свободи пересування населення України
		Зменшити негативні наслідки еміграції з України та збільшити її позитивний вплив на розвиток держави
		Створити необхідні умови для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство
2	Легальність міграції в Україні	Сприяти легальній міграції в Україну, узгодженій із соціальною політикою та економічним розвитком держави
		Забезпечити успішну інтеграцію іноземців, які перебувають в Україні на законних підставах, в українське суспільство
3	Запобігання нелегальній міграції	Ефективно використовувати систему видачі віз та можливості консульських установ для управління міграцією
		Здійснювати прикордонний контроль осіб, адаптований до змінних міграційних потоків та можливостей інтегрованого управління кордонами

«Продовження таблиці 3.2»

		Посилити контроль за дотриманням міграційного законодавства всередині держави
		Забезпечити повагу до людської гідності осіб, що повертаються, заохочуючи їх до добровільного повернення
		Запровадити належний механізм та програми регуляризації нелегальних мігрантів
4	Міжнародний захист	Забезпечити іноземцям, які потребують додаткового захисту, за допомогою ефективної і справедливої процедури
		Забезпечити належну інфраструктуру та створити умови для проживання біженців
		Забезпечити інтеграцію біженців в українське суспільство

Джерело: складено на основі [94]

Головними завданнями в процесі зменшення перешкод для вільного переміщення громадян України є формування зрозумілих та простих правил, які не будуть суперечити положенням Конституції України та допоможуть підрахунку чисельності громадян.

Стратегія ставить перед собою ціль зниження впливу негативних наслідків від виїзду населення. Одночасно з цим намагається посилити позитивний вплив від еміграції на усі сфери функціонування країни.

Проте, негативний вплив не повинен бути знижений через пряме законодавче або адміністративне втручання, а тільки шляхом поетапного зменшення економічних, соціальних та політичних факторів, що провокують українців до виїзду [94].

Також метою Стратегії є формування потрібних умови для заохочення до повернення та реінтеграції українських мігрантів в життя нашої країни. Для цього державі потрібно дозволити більшою мірою емігранту впливати на економічне, суспільне, культурне та політичне життя батьківщини.

Наступною ціллю є спонукання легальної міграції в Україну, в симбіозі з соціальною політикою та економічним зростанням країни. Необхідно надати свободу в переміщеннях іноземцям, які легально знаходяться в Україні. До них не мають бути застосовані зайві бюрократичні та дискримінаційні обмеження.

Потрібно сформувати для іммігрантів можливості самостійного життя, поєднані з експлуатацією потенціалу всіх сфер держави та повноцінним заохоченням своїх потреб.

Успішне використання системи надання віз потрібно використовувати для керування потоками міграції. Проте, можуть виникнути проблеми у зв'язку з підвищенням чисельності мігрантів. Однак, позитивним фактором лібералізація візового режиму можна назвати налагодження та поглиблення політичних, економічних, культурних та освітніх відносин з іншими країнами.

Наступна ціль полягає в проведенні прикордонного контролю за міграційними потоками. Окрім протидії незаконному переміщенню, заходи щодо прикордонного контролю будуть направлені на попередження та боротьбу з великим спектром інших небезпек, таких як: контрабанда усіх видів товарів, тероризму, транскордонній організованій злочинності, недотримання територіальної цілісності держави [94].

Зменшення кількості шляхів незаконної міграції виступає як основний варіант протидії нелегальному перетину кордонів. Досягти його можливо шляхом збільшення повноважень відповідальних органів виконавчої влади та посилення міжвідомчої співпраці.

Політика повернення має проводитись під розумінням потенційними мігрантами, що виконання норм законодавства це єдиний спосіб скористатися усіма перевагами імміграції. Це дозволить зменшити витрати, які потрібні для проведення процесу добровільного повернення. Необхідно створити дієвий механізм та запровадити прозорі програми амністії нелегальних мігрантів, тобто регуляризацію. Світовий досвід відокремлює легалізацію як дієвий засіб в сфері міграційної політики.

Перш за все, потрібно зробити амністію нелегальних мігрантів, які перебувають в Україні доволі відчутний проміжок часу та, як наслідок, потроху інтегруються в українське суспільство. Головне переконатись, що вони не несуть жодної загрози для національної та громадської безпеки.

Також необхідно створити відповідну інфраструктуру та сформувати умови для проживання біженців. Вони зможуть мешкати в пунктах тимчасового перебування обмежений період часу. Тому потрібно, щоб були створені умови для наступної соціальної інтеграції в українське суспільство. Біженці відрізняються від мігрантів тим, що перед ними не поставало питання вибору. Вони вимушені були так зробити. Тому, процес їх інтеграції несе в собі гуманітарний компонент, що передбачає співчуття у громадськості. Проте розташування пунктів тимчасового проживання біженців має бути економічно ефективним та не нести незручностей для народу України[94].

Ця Стратегія має проводитись в два етапи:

Перший етап, що проходить з 2018—2021 роки ставить за мету запровадження заходів для покращення системного підходу до управління міграційними потоками, формування відповідного інформаційного забезпечення, написання національних правових актів у відповідності з міжнародними стандартами, у тому числі в межах наданих зобов'язань Україною щодо лібералізації візового режиму з ЄС;

Другий етап має пройти з 2022-2025 роки. У цей період має бути більш направлене застосування інструментів міграції та мобільності для спонукання соціальному та економічному піднесенню країни, а також для досягнення завдань європейської інтеграції.

Для цих етапів створюється та розробляється план заходів з виконання державної міграційної політики України, що приймається Кабінетом Міністрів України.

В цей план заходів мають входити зрозумілі цілі, очікувані результати та завдання, перелік відповідальних органів державної влади, термін завершення,

ефективність та її об'єктивну оцінку. Майбутні результати проведення Стратегії мають бути оприлюднені як відповідні індикатори у плані заходів.

Щодо джерел фінансування Стратегії, то ними виступають:

- кошти державного бюджету, видані відповідним органам державної влади, що приймають участь у реалізації Стратегії;
- міжнародна технічна допомога, донорські та спонсорські фінанси, а також інші джерела, що є незабороненим законодавством.

Величина фінансування на впровадження заходів, передбачених планами, визначається відповідними органами державної влади в рамках бюджетних призначень, що передбачаються в Державному бюджеті України на зазначений рік.

Запропонованими результатами виконання Стратегії є запуск такої державної міграційної політики, що позитивно діятиме на об'єднання українського суспільства та збільшить показники безпеки в країні, пришвидшуватиме соціальну і економічну еволюцію України, спонукатиме до зменшення темпів депопуляції населення, нормалізації кількісного та якісного складу громадян, забезпечить задоволення потреби економіки в робочій силі, відповідатиме міжнародним стандартам і міжнародним зобов'язанням України.

Порядок здійснення моніторингу та оцінки результативності реалізації Стратегії описується в плані заходів, увесь моніторинг проведення Стратегії проводить ДМС. Оцінка результатів та ступінь завершення поставлених цілей Стратегії здійснюється за ступенем завершення першого та другого етапів її реалізації через шість місяців після закінчення розпочатого етапу. Кінцева оцінка успішності Стратегії надається до розгляду в Кабінет Міністрів України.

Для здійснення поточного спостереження за виконанням Стратегії відповідальні установи надають щороку в ДМС звіти про стан виконання плану заходів шляхом співставлення фактично одержаних значень індикаторів досягнення цілей та завершення заходів з їх планованими показниками [94].

Отже, при формуванні Стратегії щодо міграції та створення її цілей потрібно врахувати загальне становище, розвиток економіки та її галузей,

соціальне і культурне середовище в середині держави. Наведена Стратегія має свої позитивні і негативні сторони, проте існують напрямки її вдосконалення.

3.2 Напрямки формування ефективної еміграційної політики України

З розпадом Радянського Союзу і встановленням незалежності України відновився вільний рух громадян і, відповідно, формування міграційної політики. Відсутність достатнього досвіду і нестача фахівців вплинули на цей процес. У Конституції нашої країни було закріплено: гарантії прав на свободу переміщення та незалежний вибір місця проживання, вільний виїзд та повернення до держави, захист громадян з боку країни під час їхнього знаходження за кордоном, а також недискримінація іноземців та право в межах закону набути притулок.

Процес застосування цих прав записаний в законах, котрі дають можливість для відновлення громадянства депортованим та репресованим, вибір до незалежного переміщення громадян через кордони країни, отримання захисту біженцями.

Завдяки цьому формувалися головні напрями міграційної політики країни, які є актуальними й зараз.

Вони виражаються в заохоченні репатріації осіб, регулюванні імміграції іноземців, у тому числі протидія незаконній міграції, захисті прав та інтересів населення України, що офіційно працюють за кордоном. Створення концепції державної міграційної політики України, запровадження на її базі відповідних правових актів є головною умовою підвищення економіки, збільшення національної безпеки країни. Від зрозумілості та продуманості міграційної політики залежить подальший розвиток і продуктивність трудової міграції в Україні, визнання та престиж країни у світі.

Одне з головних завдань управління міграційними процесами в Україні – формування необхідних умов для того, щоб люди не лише не їхали на заробітки за кордон, а й поверталися на батьківщину.

Територіальне розташування та великі масштаби території України (2 місце серед країн Європи) вимагають особливого ставлення до демографічних показників. Через від'ємний показник природного руху населення, що зумовлений перевищенням кількості померлих майже у два рази над кількістю народжених, державі бажано призупинити та зменшити еміграційні потоки. Адже збереження і поступове збільшення чисельності населення є запорукою захищеності кордонів, економічної та соціальної стабільності.

Одночасно, у контексті євроінтеграційних пріоритетів зовнішньої політики держави необхідно чітко зрозуміти: якщо українцям дадуть можливість вільно переміщатися між країнами Європейського союзу, то нового відпливу робочої сили з України не запобігти, як це вже відбулося в країнах Центральної Європи та Балтії. Проте, український ринок праці заповнять громадяни бідніших держав. Заходи щодо прискорення їх інтеграції в українське суспільство мають стати органічною та невід'ємною складовою державної міграційної політики[95].

Таким чином, міграційна політика має бути створена з урахуванням економічної та соціальної стратегії розвитку держави на основі системного і комплексного підходу.

Аналіз діючого законодавства та практики його використання дає можливість зробити висновок про позитивні та негативні аспекти у міграційній сфері, проте, за тривалий проміжок часу відсутня ефективна робота над зменшенням недоліків.

Оскільки законодавство України у сфері міграції є більш ліберальним ніж у країн Європейського Союзу, то слід запровадити відчутні покарання за незаконну спробу перетину державного кордону та незаконне знаходження в Україні. Відомо, що поряд із великими обсягами трудової еміграції з України має місце майже неконтрольована трудова імміграція. Причому велика частина іммігрантів спрямована на подальший виїзд у країни ЄС [14; с. 140].

Через недостатній правовий захист громадян, які перебувають за кордоном. Необхідно на рівні дипломатичних установ України налагодити

належні механізми правового захисту трудових мігрантів, які працюють за межами країни.

В Україні існує проблема у механізмі роботи з незаконними мігрантами, бо він суперечить європейським загальноприйнятим підходам та розходиться з іншими міжнародними нормами. Тому потрібно синхронізувати заходи, що направлені на встановлення особи та причин порушень законодавства України, перебування їх в місцях тимчасового тримання та їхнього повернення до держав походження.

Міграційна політика України не має спільного фундаменту з законодавчою базою у сфері міграції. Тому мають бути чітко визначені цілі, завдання, механізми, а також належне фінансове забезпечення міграційної політики. Процедуру реалізації законів мають регулювати зрозумілі правові акти. Потрібно переробити програмні документи, які є формальністю, бо вони не формують конкретні механізми та інструменти для реалізації міграційної політики в галузі трудових відносин.

Політика трудової міграції має включати економічний та соціальний підходи. Повинна приділятися увага нормативно-правовій сфері і соціально-економічним аспектам цього явища, які є фундаментальними факторами міграційних процесів.

Необхідно внести зміни в законодавство України про біженців відповідно до міжнародних стандартів.

Існують суперечності між нормами трудового та цивільного права, ця проблема виникає на рівні відповідних законодавчих актів. Адже українські державні службовці не в повній мірі володіють сучасними юридичними термінами в сфері трудової міграції.

В частині другій статті 26 Конституції України передбачено, що іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок. Проте сьогодні саме забезпечення притулком іноземців залишається проблемним питанням.

Отже, державна міграційна політика має бути сформована за такими фундаментальними принципами (табл. 3.3):

Таблиця 3.3

Фундаментальні принципи міграційної політики України

Принципи міграційної політики
- гарантування всім, хто на легальній основі знаходиться на території України, свободи переміщення, обрання місця для проживання, право безперешкодно залишати територію держави, за винятком обмежень, встановлених правовими актами;
- забезпечення державного захисту та відстоювання національних інтересів України в здійсненні міграційної політики;
- догляд за дотриманням виконання прав, свобод і законних інтересів населення України та іноземців. Проте потрібно забезпечувати рівні умови для всіх, не допускаючи привілейованого становища для іноземців;
- управління міграційними потоками, спираючись на економічну, демографічну та соціальну ситуацію в державі та відповідно національним особливостям мігрантів;
- протидія проявам дискримінації, створення умов для реалізації мігрантами своїх законних прав і свобод та обов'язків, записаних в нормативних актах;
- протидія неконтрольованим процесам міграції громадян як в країні, так і зовні завдяки формуванню особливих соціально-економічних та національно-культурних програм в Україні;
- боротьба з нелегальною міграцією та працевлаштуванням цих осіб;
- проведення спільної роботи та взаємна співпраця органів виконавчої влади і громадських організацій щодо міграційних питань;
- співпраця з країнами-партнерами на рівних умовах щодо вирішення міграційних проблем через створення вигідної взаємодії та спільної взаємодії завдяки загальноприйнятим нормам міжнародного права.

Зовнішня міграційна політика України має бути спрямована на підвищення безпеки країни, зростання економічного потенціалу та задоволення потреб громадян. Її фундаментальними засадами у сфері праці являються: захист внутрішнього ринку праці, за потребою, запрошувати іноземних фахівців, забезпечення соціальним та правовим захистом трудових мігрантів.

Так, наприклад, в Канаді проводиться селективна міграційна політика стосовно робітників-іммігрантів. З 1980-х рр. політика Канади спрямована на впровадження стратегії підвищення конкурентоспроможності для покращення

продуктивності, якості та гнучкості через організації високопродуктивної системи відтворення, запровадження якої вимагає залучення висококваліфікованих робітників під час використання передових технологій за підтримки державної політики [96].

Вагомою характеристикою міграційної системи Канади є її міграційна система балів. Системи, що акцентуються на інтересах мігрантів, базуються на відборі іммігрантів через системи балів. Імміграційну політику Канади можна вважати однією з найбільш досконалих та прогресивних серед тих, що нині існують в світі. Підтвердженням цього виступає те, що, маючи один з найбільш високих показників імміграції серед розвинених країн світу, навіть під час світової економічної кризи Канада не припиняє залучення іммігрантів. При цьому національний ринок праці в країні демонструє високі показники залучення іноземців, що вказує на високу ефективність інтеграційної політики.

Внутрішня міграційна політика України має бути спрямована на підтримку вільного територіального переміщення громадян в середині країни, раціональне використання міжрегіонального перерозподілу населення, спираючись на тенденції, котрі утворилися в сфері зайнятості, і складу регіональних ринків праці.

Необхідно звернути увагу на те, що головну роль в управлінні чисельних міграційних потоків займає управління соціально-економічними факторами, тобто якість рівня життя і трудової діяльності працівників, що можуть трансформуватися під дією відповідної зміни капітальних вкладень, фонду заробітної плати, споживчих вподобань населення. Одночасно саме розвиток економіки сприяє притоку як висококваліфікованих фахівців, так і низькокваліфікованої робочої сили. Він збільшує привабливість держави для іноземців та сприяє збільшенню частки зворотних мігрантів серед її громадян, які працюють за межами країни. Тобто міграції населення та розвиток являються взаємозалежними [97].

Аналіз стану міжнародного руху робочої сили в сучасній Україні дає можливість стверджувати, що раціоналізація державної міграційної політики має включати зазначені на рис. 3.1 напрямки.

Рисунок 3.1 Схема раціоналізації напрямків державної міграційної політики

Необхідно докласти зусилля для створення зрозумілого, прозорого, стабільного політичного та економічного середовища для повернення трудових емігрантів. Міграційна політика повинна мати два головних аспекти: превентивні заходи проти виїзду українців за кордон і створення стимулів для повернення мігрантів. Тому були сформовані пропозиції та рекомендації щодо створення національної міграційної політики.

Доцільно створити координаційний центр із питань міграції під протекцією Офісу Президента, який отримає можливості до: а) забезпечення функціонування секретаріату міжвідомчого процесу; б) виконання узгоджених дій та утворення місця для прозорого розгляду ініціатив, пов'язаних із міграцією; в) еволюції й перетворення в інститут з професійним підходом, що здатний ефективно взаємодіяти з великим колом українських та міжнародних організацій.

Одночасно з цим потрібно підвищувати кваліфікацію працівників, які формують регулятивні документи на законодавчому рівні та приймають рішення в приватному й державному секторах з приводу міграції.

Необхідно розробити й затвердити довгостроковий «Національний план дій в сфері міграції», в якому буде ухвалено дорожню карту з включення сучасних тенденцій міграційних процесів в плануванні розвитку України.

Наступним кроком є необхідність у проведенні перепису населення, щоб мати актуальну статистику наявної чисельності населення в країні. Створити моніторингову базу, яка включатиме данні внутрішньої та зовнішньої міграції. Завдяки зібраній інформації можна буде відслідковувати тенденції циркуляції трудової міграції: вік, стать, кваліфікацію, професію, чисельність грошових переказів, оскільки відсутність цих даних негативно впливає на картину міграційних процесів в Україні та ускладнює ефективне їх регулювання.

Виконувати обов'язки з моніторингу можуть спеціальні органи або спеціальний сектор науки, що надасть державі правдиву статистичну інформацію. Це дасть можливість зрозуміти обсяги, напрямки та структуру міграційних потоків, виявляти наявні проблеми або негативні зрушення. Збір даних дозволить більш точно оцінити вплив цього процесу та розробити стратегію повернення заробітчан на батьківщину.

Дана статистика буде сприяти швидкому реагуванню та подоланню негативних факторів і дозволить розробляти більш ефективні національні та регіональні програми зайнятості.

Слід окремо сформувати систему обліку творчого потенціалу країни, де буде зібрана інформація про її чисельність та територіальне розміщення. Створити державні програми та план дій щодо розвитку та отримання подальшої вигоди завдяки творчому потенціалу окремих регіонів та країни в цілому. Формування окремих державних програм для залучення творчого потенціалу в реалізацію модернізації регіону в умовах децентралізації України та створення нових сфер трудової діяльності пов'язаних не з використанням природних ресурсів, а експлуатацією необмеженого творчого потенціалу молоді в IT-сфері або в сфері «інтертейменту». В той же час, необхідно створити систему протидії причинам, що спонукають творчих та креативних громадян шукати кращої долі за кордоном, бо це може мати негативний вплив на соціально-економічний розвиток окремих територій та країни загалом.

Необхідно розробити стратегію розвитку економіки України, яка буде орієнтована на збільшення кількості нових робочих місць. Розробити нові програми регулювання діяльності малого й середнього бізнесу, спростити та зменшити фіскальне навантаження, надати податкові стимули та пільги, що дасть можливість для створення нових робочих місць, зменшить рівень безробіття в країні та спонукає до повернення трудових емігрантів. Призупинити відтік працездатного економічно активного населення можна, лише забезпечивши сприятливі умови для ефективного його експлуатування.

Низку заходів вимагає розробка заохочень та мотивацій як в матеріальному так і в нематеріальному вигляді для різних спеціальностей та будь-якої кваліфікації. Такими умовами є високопродуктивні робочі місця, на яких створюють конкурентоздатний товар, що має великий попит на внутрішньому і світовому ринках. У цей же час необхідно організувати пошук нових ринків збуту продукції та мотивування до збільшення ефективності праці та запровадження інновацій. Потрібно знайти способи для підвищення заробітних плат, оновлення фондоозброєності підприємств, збільшення надійності і безпечності умов праці та здоров'я робітників, гарантування соціальних виплат.

З метою модернізації національної законодавчої бази з міграційних питань необхідно створити нові законопроекти, що регламентували б головні положення державної міграційної політики України, які включали б в себе додаткові форми захисту в Україні осіб, які вимушено залишили свою країну, а також підвищували б покарання за порушення нормативних актів з питань міграції. Потрібно створити процедури проведення заходів щодо амністії незаконних мігрантів для їх легалізації.

Необхідно розпочати заохочувати керовану циркуляцію трудових ресурсів завдяки спільним діям на міжнародному, національному та субнаціональному рівнях, а також спонукати до співпраці громадян з державою та бізнесом.

Україна має брати активну участь у правовій сфері цього питання, а саме: укладати міжнародні угоди про працевлаштування та соціальний захист трудових мігрантів, брати участь в діяльності міжнародних організацій. Адже завдяки діяльності міжнародних організацій міграційні потоки мають прогнозовану природу, а відтак, можуть гарантувати більшу вигоду для держав учасниць міграційного руху. Країни приймають безпосередню участь в їх діяльності та ратифікації різноманітних конвенцій, наданню рекомендацій і розробку протоколів. Визнання пріоритету норм міжнародного права над національним законодавством дає можливість Україні пришвидшити інтеграцію у світове співтовариство та захистити своїх емігрантів за межами кордонів.

Потрібно заохочувати розвиток й поглиблення українського ринку фінансового посередництва у відповідності до потреб трудових мігрантів та їхніх цілей. Переглянути норми та правила для грошових переказів офіційно працевлаштованих мігрантів, щоб спонукати їх до перераховування та зберігання свої фінанси в вітчизняних банках, тим самим створити можливість для роботи цих грошей на користь економіки України. Мають бути сформовані необхідні умови для легалізації заробітків трудових мігрантів, які надходять до України та створити підтримку для підприємницьких проектів заробітчани. Тому

формування програми із залучення міграційного капіталу для розвитку місцевих громад є вкрай актуальним.

Україна є державою походження багатьох мігрантів, тому, вони заробляючи за межами країни на добробут для своїх сімей, емігранти одночасно інвестують їх в економіку України. Тому потрібно сфокусуватися на створенні інструменту для стимулювання зароблених мігрантами коштів в економіку України. Потрібно сформувати і впровадити спеціальної програми адаптації трудових мігрантів до українського середовища, яке змінилося за термін їх відсутності. Фундаментом цієї програми має бути процес мотивації до самозайнятості та мікропідприємництва. В цій програмі необхідно, надати пільгові умови оподаткування на термін стартового періоду, дозвіл на безмитне ввезення засобів виробництва громадянами України з-за кордону, спонукання підвищенню кваліфікації та перекваліфікації, дати можливість отримати юридичну та консультаційну допомогу. Ця програма повинна бути доповнена місцевими програмами розвитку малого бізнесу.

Необхідно сформувати об'єднання трудових емігрантів, завданням яких буде реалізація проектів колективної експлуатації фінансових надходжень на соціально-економічний розвиток регіонів, які являються місцем походження мігрантів. В майбутньому, ефективне функціонування асоціацій трудових мігрантів буде спонукати успішний розвиток соціально-економічної сфери країни [95].

Необхідно оновити систему вищої освіти для того, щоб поступово зменшувати чисельність замовлень в неперспективних галузях економіки та спрямувати фінансування на професії, котрі мають великий потенціал (ІТ сфера, машинобудування, харчова промисловість, біотехнології, медицина) або професій, яких найбільш гостро потребує ринок праці. При цьому освіта виступає захистом від бідності: доходи і зайнятість населення прямо пропорційні рівню професійно-освітньої підготовки населення. З роками це дасть можливість задовольнити потреби національного та регіонального ринків праці. Тобто, це призведе до: зменшенню рівня безробіття і потоків трудових

емігрантів, підвищенню рівня життя українського населення, шляхом створення умов до зростання реальних доходів громадян [13, с. 169].

Важливу роль у міграційній політиці можуть відіграти суспільні організації. Тому потрібно мотивувати й підтримувати діяльність недержавних організацій, які зможуть взяти на себе функцію консультантів та експертів з питань реінтеграції трудових емігрантів до національного ринку праці, заохочувати їх до інвестування заробленого капіталу у перспективні галузі економіки.

Необхідно звернути увагу на досвід інших країн світу, що досягли значущих результатів у поверненні своїх трудових мігрантів. Наприклад, країна з подібною ментальністю є Польща. З розпадом Радянського Союзу ми мали однакові економічні та соціальні проблеми, однак з запровадженням «Карти поляка» Польща здійснила соціальне та економічне піднесення: вдалося не тільки зменшити та майже зупинити відтік поляків працездатного віку, а навіть запустити процес повернення вже асимільованих за кордоном громадян. Ці процеси дозволили Польщі стати середньою за достатком країною на європейському континенті. Проте міжнародна практика не дає підстав стверджувати, що це універсальні й загальновизнані механізми подолання міграційних проблем. Зрозуміло тільки одне, що держава в жодному разі не повинна зводитися до заборонних заходів, наслідком яких може бути зростання нелегальної міграції та підвищення напруженості у суспільстві.

Висновки до розділу 3

У сучасному світі контроль за трудовими еміграційними процесами відбувається не тільки в рамках міграційної політики на державному, а й на міжнародному рівні. На рівні країни міграційна політика набуває вигляду симбіозу законодавчих, інституційних, інформаційно-аналітичних та інших процесів. Міграційна політика кожної держави виконує роль систематичного контролю над процесами трудової міграції, її тенденціями, оперативно реагує

на кон'юнктуру та контролює їх з ціллю виконання загальнонаціональних і регіональних потреб та особистих інтересів мігрантів. Головну роль в контролі міграційних процесів, пов'язаних з трудовою діяльністю в Україні та в її окремих регіонах, виконує контроль над соціально-економічними факторами, тобто умовами праці та існування працівників.

Регулювання трудової міграції в країні формується як цілеспрямована робота підрозділів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації головних напрямків міграційної політики, упорядкування чисельності та якості робочої сили в державі завдяки проведенню відповідних юридично-правових, економічних, фінансових, організаційних, інформаційних і соціальних процесів. В процесах міграційної політики України існує досить очевидні міграційні тенденції й явища. На них необхідно оперативно реагувати, відчувати зміни та контролювати їх з метою знаходження швидкого вирішення, що відповідатиме національним інтересам та потребам мігрантів.

У наш час державні інституції не мають сил вирішити всі сучасні проблеми самотужки, тому потрібно співпрацювати з громадські організації. Щоб стати насправді дієвим механізмом регулювання міждержавного обміну робочою силою, міграційна політика країни повинна бути чіткою і зрозумілою, спиратись на законодавчі акти країн-експортерів та імпортерів робочої сили, створюватись з розрахунком стратегічних напрямів еволюції трудової міграції в Україні.

Отже, зменшити потік трудової еміграції можливо за рахунок активної державної політики, спрямованої на зменшення тих факторів, які спонукають українців до переїзду за межі країни, а саме: боротьба з безробіттям, підвищення грошової винагороди за працю, надання соціальних гарантій, відновлення довіри до влади, забезпечити високі стандарти життя. Гарантія ефективного державного управління міграційними процесами – це модернізація нормативно-правової бази, наявність відповідної статистичної та аналітичної інформації, систематизація інформації щодо міграційних процесів та швидке реагування на їх зміни.

ВИСНОВКИ

У даній роботі досліджені причини і наслідки міжнародної трудової міграції в сучасних умовах, яка за своєю суттю є процесом, що впливає на всі аспекти суспільного життя країн світу, економічну, політичну, релігійну, воєнну та соціальну сфери. Проблема міграційних процесів важлива для всіх країн світу, зокрема, й для України. У роботі проаналізовано соціально-економічний аспект цього питання для країн-донорів і країн-реципієнтів трудових мігрантів. Це, своєю чергою, дало можливість дослідити і проаналізувати вже існуючу міграційну політику України, обґрунтувати та розробити заходи щодо посилення позитивних і водночас послаблення негативних впливів міжнародної міграції працівників на економіку нашої країни. Основні висновки, що підтверджують результати дослідження:

1. Міжнародна міграція робочої охарактеризована як явище, що впливає на економічний розвиток держав і провокує неоднозначні наслідки. До найбільш значущих позитивних ефектів міжнародної міграції робочої сили слід віднести: для країни-реципієнта – отримання додаткової робочої сили, збільшення виробництва товарів, зростання темпів зростання економіки, формування додаткової зайнятості, підвищення конкурентоздатності продукції, збільшення податкових надходжень, економія на навчанні спеціалістів, заощадження на соціальних програмах, омолодження вікової структури робітників; для країни-донора – скорочення напруги на внутрішньому ринку праці, зменшення рівня безробіття, отримання додаткових валютних надходжень від переказів, підвищення інвестиційної спроможності сімей мігрантів, поліпшення матеріального становища населення, безкоштовне навчання робочої сили новим професійним вмінням, зменшення бюджетного навантаження. До найбільш значущих негативних ефектів міжнародної міграції робочої сили слід віднести: для країни-реципієнта – загострення проблем зайнятості, соціальні конфлікти, підвищення рівня злочинності, тінізація економіки, вплив грошової маси з держави; для країни-донора – втрата

економічно активної частини населення, зменшення потенціалу економіки та, як наслідок, падіння ВВП, відтік висококваліфікованих фахівців, незворотні витрати на навчання, проблема реадаптації мігрантів, втрата своїх професійних навичок у трудових мігрантів.

2. Досліджена система чинників, що впливають на процес міжнародної трудової міграції. До них належать: різниця в якості життя, величина заробітної плати, рівень зайнятості, недостатня соціальна захищеність, зникнення специфічних галузей економіки, структурна модифікація економіки, розвиток пасажирських сполучень та засобів зв'язку, військові дії в регіоні, зміна політичного вектору держави, якість навколишнього середовища, релігійні конфлікти. Тобто це дає можливість стверджувати, що трудова міграція може бути викликана різноманітними чинниками від економічних, політичних, соціальних до релігійних та екологічних.

3. Проаналізовані міжнародні міграційні потоки, які, відповідно до змін світової економіки, змінюють свою географію. З кожним роком діапазон міст, що приймають мігрантів поступово розширюється. Прийнято виділяти декілька основних центрів міграції, серед яких найбільшими є країни Північної і Південної Америки, країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, а також держави Західної Європи. Як наслідок, найрозвинутішими сьогодні є такі великі міжнародні регіональні ринки праці, як західноєвропейський, азіатський, близькосхідний, африканський, латиноамериканський.

4. Розглянуто декілька хвиль активізації трудової еміграції, які за роки незалежності Україна відчула на собі. Вони різняться за своїм масштабом та складом, проте можна стверджувати, що чітко прослідковується тенденція до збільшення кількості громадян, що виїхали працювати за кордон. Сьогодні Україна займає лідируючі місця серед країн-донорів робочої сили в Європі. Основними країнами призначення трудових мігрантів з України стали: сусідні країни (Польща, Росія, Чехія), а також країни Південної Європи (Іспанія, Італія, Португалія). Найчастіше наші мігранти виконують низькокваліфіковану роботу, хоча їх кваліфікація дозволяє їм реалізовувати більш складні завдання.

5. Доведено, що в сучасній Україні є багато причин для здійснення трудової еміграції за кордон. Їх можна розділити на економічні та позаекономічні. До економічних належать: значно нижчий рівень оплати праці, ніж в сусідніх країнах, відносно високий рівень безробіття, незбалансованість попиту і пропозиції висококваліфікованої робочої сили на вітчизняному ринку праці, економічна нерозвиненість окремих регіонів, пенсійна та адміністративна реформи, зникнення галузей виробництва. До позаекономічних належать: запровадження безвізового режиму та розширення можливостей для виїзду на роботу, політика країн ЄС щодо залучення висококваліфікованих, молодих спеціалістів з числа українських студентів, нестабільна політична ситуація в країні, тінізація і тотальна корупція української економіки, російсько-українська війна, різке погіршення екологічної ситуації в регіонах.

6. Визначено вплив міжнародної міграції робочої сили на Україну як різносторонній. У короткостроковій перспективі ефект від цього процесу в України є відносно позитивним, як для мігрантів, так і для держави, проте в довгостроковій перспективі відтік робочої сили починає проявляти негативний вплив на демографічну, соціальну, економічну та політичну сфери країни. Наведені аспекти тісно взаємопов'язані між собою. До негативних наслідків можна віднести: посилення депопуляції та старіння нації, зменшення кількості працездатного населення та скорочення трудового резерву держави, зниження активності у приватному секторі економіки, ослаблення зовнішньої конкурентоспроможності вітчизняної продукції, зниження потенціалу економіки України та збільшення навантаження на пенсійний фонд, поглиблення диспропорції між попитом та пропозицією на ринку праці, кадровий голод та дефіцит робочої сили у деяких галузях та регіонах, втрати на навчання та підготовку фахівців, зростання структурної нерівності населення, створення у молоді стійкого стереотипу про те, що досягти гідного рівня життя можна тільки завдяки роботі за кордоном. До позитивних можна віднести: зменшення рівня безробіття в Україні, набування знань, навичок та досвіду роботи українськими мігрантами, перекази зароблених грошей. Грошові

надходження стали джерелом валютних ресурсів для забезпечення інвестиційних потреб, а також стабілізації курсу гривні, зниження рівня бідності та сприяння підвищення споживання, збільшення активності в діловій сфері, що провокує формування нових робочих місць, створення нових осередків та підтримка вже існуючих українських діаспор у різних країнах світу, що нерідко допомагає позитивно впливати на дипломатичні відносини.

7. Запропоновано для отримання максимальних позитивних та мінімізацію негативних зовнішніх економічних ефектів від міжнародної міграції в Україні створити моніторингову базу міграційних процесів. Дана статистика буде сприяти швидкому реагуванню та подоланню негативних факторів і дозволить розробляти більш ефективні національні та регіональні програми зайнятості. Необхідно створити стратегію розвитку економіки України, яка буде орієнтована на збільшення кількості нових робочих місць. Розробити нові програми регулювання діяльності малого й середнього бізнесу, спростити та зменшити фіскальне навантаження, надати податкові стимули та пільги, що дасть можливість для створення нових робочих місць, зменшить рівень безробіття в країні та спонукає до повернення трудових емігрантів. Потрібно заохочувати розвиток і поглиблення українського ринку фінансового посередництва у відповідності до потреб трудових мігрантів та їхніх цілей. Необхідно оновити систему вищої освіти для того, щоб поступово зменшувати чисельність замовлень в неперспективних галузях економіки та спрямувати фінансування на професії, котрі мають великий потенціал. З метою модернізації національної законодавчої бази з міграційних питань необхідно створити нові законопроекти, що регламентували б положення державної міграційної політики, які включали б в себе додаткові форми захисту в Україні осіб, які вимушено залишили свою країну, а також підвищували б покарання за порушення нормативних актів з питань міграції. Необхідно розпочати заохочувати керовану циркуляцію трудових ресурсів завдяки спільним діям на міжнародному, національному та субнаціональному рівнях, а також спонукати до співпраці громадян з державою та бізнесом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хикс Дж. Стоимость и капитал / [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, Универс. – 1993. – 488 с.
2. Gilles Pison. The number and proportion of immigrants in the population: International comparisons. *Population & Societies*, 2019, pp.1-4.
3. Mishra P. Emigration and Wages in Source Countries: A Survey of the Empirical Literature Caribbean / P. Mishra [Electronic source]. URL: http://www.prachimishra.net/emigration_wages_review_lit_final.pdf (Last accessed: 15.10.2020).
4. Dilip Ratha (2005), “Workers’ Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance”, Economics Seminar Series, 9, pp. 1-19, URL: https://www.researchgate.net/publication/254666406_Workers'_Remittances_An_Important_and_Stable_Source_of_External_Development_Finance (Last accessed: 13.10.2020).
5. Ratha D. The Impact of Remittances on Economic Growth and Poverty Reduction. URL: <https://www.migrationpolicy.org/pubs/Remittances-PovertyReduction.pdf> (Last accessed: 15.10.2020).
6. Лібанова Е.М. Про основні положення Національної доповіді "Українське суспільство: міграційний вимір" (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 19 грудня 2018 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2019. - № 2. С. 36-43.
7. Лібанова Е. М. Населення України. Трудова еміграція в Україні / Лібанова Е. М., Позняк О. В. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. 2010. 233 с.
8. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2(33).
9. Лібанова Е.М. Трудова міграція з України: вплив COVID-19. ”Дзеркало тижня. Україна”. URL: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/trudova-migraciya-z->

- ukrayini-vpliv-covid-19-351189_.html (дата звернення: 22.11.2020).
10. Бублій М.П. Фактори міграції робочої сили та особливості її статистичного обліку. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/5/03.pdf> (дата звернення: 20.10.2020).
 11. Мойсей В.І. Зовнішні ефекти міжнародної міграції трудових ресурсів. Технологический аудит и резервы производства. 2015. № 2(6). С. 87–93.
 12. Шиманська К.В. Міжнародна трудова міграція в контексті соціально-економічного розвитку України: тенденції, негативні наслідки та шляхи їх подолання. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. № 1. С. 165–171.
 13. Малиновська О. А. Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. № 3. С. 39-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2018_3_8 (дата звернення: 22.11.2020).
 14. Малиновська О. А. Політика сусідніх країн щодо співвітчизників як інструмент поповнення людських ресурсів: виклики та уроки для України. *Стратегічні пріоритети*. №3 (28). 2013. С. 138-146.
 15. Бараник З.П., Романенко І.О. Інтелектуальна міграція як об'єкт статистичного дослідження. *Ефективна економіка*. № 6. 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3096> (дата звернення: 12.09.2020).
 16. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. Т. 2. 848 с.
 17. Ільїн В. І. Соціальна нерівність. Центр соціологічної освіти Інституту соціології РАН. - М.: Вид.: "Інститут соціології РАН", 2000. С. 280-283.
 18. Старинська Т.О. Глобалізація та трудова міграція: наслідки впливу *«Преса України»* – 2009. №1-2. С. 32-33.
 19. Петюх В.М. Ринок праці: навч. посібник / В.М. Петюх - К.: КНЕУ,

2009. — 288 с.
20. Петрова Т. П. Концепція державної міграційної політики: цільова орієнтація і основні напрямки. — К.: НЦЗРП, 1996. — С. 8.
 21. Зовнішня трудова міграція населення України // Державний комітет статистики України, Український центр соціальних реформ. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — С. 27.
 22. Курилич М. Трансформація та політизація міграційних процесів під впливом глобалізації. Київ: Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. 2010. Вип. 49. С. 364–380.
 23. Гоголь Г.П. Євразійська трудові міграція: проблеми та перспективи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. № 606. С. 440–445.
 24. Костенко В.О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 106–114.
 25. Рязанцев С.В. Трудовая миграция в странах СНГ и Балтии: тенденции, последствия, регулирование. М.: *Формула права*. 2007. 576 с.
 26. Ушкалов И. Г. «Утечка умов» - масштабы, причины, последствия / И. Г. Ушкалов, И. А. Малаха. М., 1999. - 176 с.
 27. Населення України. Трудова еміграція в Україні. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. 2010. 233 с.
 28. Ю. В. Кравчик. Позитивні та негативні наслідки сучасних міжнародних міграційних процесів та регулювання міжнародних міграційних процесів в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток .№ 4. 2009.

29. International migrants numbered 272 million in 2019, continuing an upward trend in all major world regions. *Population Facts*. No. 2019/4. September 2019. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/populationfacts/docs/MigrationStock2019_PopFacts_2019-04.pdf (Last accessed: 18.10.2020).
30. Total international migrant stock. *Department of Economic and Social Affairs, The United Nations*. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/data/UN_MigrantStockTotal_2017.xlsx (Last accessed: 19.10.2020).
31. Гальків Л. І. Статистичне оцінювання міграційних процесів в Україні у контексті втрат людського капіталу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20 (5). С. 124–131.
32. Статистична інформація. Офіційний сайт Світового банку. URL: https://www.knomad.org/sites/default/files/2019-04/MigrationandDevelopmentBrief_31_0.pdf (Last accessed: 19.10.2020).
33. Семикіна М. В. Мотивація ефективної зайнятості: пошук оптимальної стратегії : монографія / М. В. Семикіна, Н. А. Іщенко. - Кіровоград : КОД, 2012. 216 с.
34. Колот А. М. Мотиваційний менеджмент / А. М. Колот, С. О. Цимбалюк. – К. : КНЕУ, 2014. – 479 с.
35. Ровенчак О. А. Міжнародна міграція крізь призму її причин та наслідків. *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 3. С. 125-142.
36. Садова У. Я. Міграція та її місце у гармонізації розвитку територіальних суспільних систем. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1. С. 29–36.
37. International migrant stock 2019. URL: <https://www.un.org> (Last accessed: 20.10.2020).
38. Sassen S. The Mobility of Labor and Capital. *A Study in International Investment and Labor Flow* / Sassen S. Cambridge: Cambridge University

- Press, 1988. 224 p.
39. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні. МОП. Державна служба статистики України. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2013. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_244746.pdf (дата звернення: 16.09.2020).
 40. Міграція як чинник розвитку в Україні. К.: MOM. 2016. URL: https://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 13.09.2020).
 41. Міграція в Україні цифри і факти. MOM. 2016. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf (дата звернення: 05.10.2020).
 42. Демографічна та соціальна статистика. Населення та міграція. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2020).
 43. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.10.2020).
 44. Українське студентство в Польщі: політика залучення, інтеграції та мотивації і плани студентства. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv> (дата звернення: 16.10.2020).
 45. За два роки безвізу українці понад 40 млн. разів відвідали ЄС. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/11/7217754/> (дата звернення: 16.09.2020).
 46. Міграція в Україні цифри і факти. MOM. 2019. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf (дата

- звернення: 02.10.2020).
47. Савенко С. Українці на експорт: сьогодні і завтра трудової міграції. Finance.ua. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/413402/ukrayintsi-na-eksport-sogodni-i-zavtra-trudovoyi-migratsiyi> (дата звернення: 10.09.2020).
 48. Єсінова Н.І. Міжнародна трудова міграція населення України / Н.І. Єсінова, В.В. Сазонова. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2010. Вип. 1. С. 424–430.
 49. Ukrainian immigrants add 11% of Polish GDP growth. *FUNDACJA NOTES FROM POLAND*. URL: <https://notesfrompoland.com/2019/10/31/ukrainian-immigrants-add-11-of-polish-gdp-growth/> (Last accessed: 15.10.2020).
 50. Міністерство сім'ї, праці та соціальної політики Республіки Польща. URL: <https://archiwum.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/> (дата звернення: 07.10.2020).
 51. Disparities in minimum wages across the EU. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200203-2?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2F> (Last accessed: 15.10.2020).
 52. В Україні зменшилась кількість вищих навчальних закладів. *Прямий*. URL: <https://prm.ua/v-ukrayini-zmenshilas-kilkist-vishhih-navchalnih-zakladiv/> (дата звернення: 07.10.2020).
 53. Інфляційний звіт. Липень 2020. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2020-Q3.pdf?v=4 (дата звернення: 22.10.2020).
 54. Рівень безробіття в Україні. Індeksi. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2020/> (дата звернення: 22.10.2020).
 55. Unemployment by sex and age – annual data. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en

- (Last accessed: 15.10.2020).
56. Безробіття в Україні. *Maanimo.com*. URL: <https://maanimo.com/ua/indexes/142760-bezrobittya-v-ukrayini> (дата звернення: 20.10.2020).
 57. Валовий регіональний продукт. Багатогалузева статистична інформація. Регіональна статистика. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.10.2020).
 58. Лапшина І. А. Соціально-економічні наслідки трудової міграції в контексті розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 3. С. 91-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_11 (дата звернення: 26.10.2020).
 59. Голубов О. Український автопром: хронологія зникнення. URL: <https://p.dw.com/p/30UVe> (дата звернення: 22.10.2020).
 60. Журавльова О. Невпинна деградація вугільної галузі. Чи закриють українські шахти? URL: <https://p.dw.com/p/3VONs> (дата звернення: 29.10.2020).
 61. Українці лідирують за кількістю отриманих дозволів на проживання в ЄС. *Інформаційне агентство INEWS*. URL: <https://1news.com.ua/tsikave/ukrayintsi-lidyruyut-za-kilkistyu-otrymanyh-dozvoliv-na-prozhyvannya-v-yes.html> (дата звернення: 02.11.2020).
 62. Migration and migrant population statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics (Last accessed: 15.10.2020).
 63. НБУ: трудова міграція з України в найближчі роки може зростати. *Finbalance*. URL: <http://finbalance.com.ua/news/NBU-trudova-mihratsiya-z-Ukrani-v-nayblizhchi-roki-mozhe-zrostati> (дата звернення: 11.11.2020).
 64. World Happiness Report 2019. URL: <https://worldhappiness.report/ed/2019/>

- (Last accessed: 15.10.2020).
65. Corruption Perception Index 2019. URL: <https://www.transparency.org/cpi2019/results> (Last accessed: 15.10.2020).
 66. Куш О. Три сорти корупції в Україні: Як вони душать державу. URL: <https://ua.112.ua/mnenie/try-sorty-koruptsii-v-ukraini-yak-vony-dushat-derzhavu-494738.htm> (дата звернення: 01.11.2020).
 67. Українське покоління Z: цінності та орієнтири. Фонд ім. Фрідріха Еберта. 2017. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-1.pdf (дата звернення: 07.11.2020).
 68. Europe: Crime Index by Country 2020 Mid-Year. URL: https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2020-mid®ion=150 (Last accessed: 19.10.2020).
 69. Фоміна О.О., Янкевич Р.А. Індекс сприйняття корупції та індекс щастя як показники рівня розвитку українського соціуму. Науковий журнал «Молодий вчений». № 4 (80) квітень 2020 р. С. 375-379.
 70. Позняк О. Зовнішня міграція громадян України за роки незалежності. URL: <https://docplayer.net/68283753-Zovnishnya-migraciya-gromadyan-ukrayini-za-roki-nezalezhnosti.html> (дата звернення: 07.11.2020).
 71. Як отримати громадянство Ізраїля. EURABOTA. URL: <https://news.eurabota.ua/uk/israel/migration/yak-otrymaty-hromadyanstvo-izrayilya/> (дата звернення: 05.11.2020).
 72. Огляд стану забруднення навколишнього природного середовища на території України за 1 півріччя 2020 року. національна гідрометслужба України. URL: http://cgo-sreznevskyi.kyiv.ua/data/ukr-zabrud-viz-1/oglyad-stanu-zabrudnennya--pivrichchya-2020_-na-sayt.pdf (дата звернення: 01.11.2020).
 73. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-za-kordonom->

- dani-do-201718-navchalnoho-roku (дата звернення: 16.10.2020).
74. Ерман Г. Особиста євроінтеграція: як "втікають мізки" з України і чи можна їх повернути. *BBC*
URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-45890286> (дата звернення: 25.10.2020).
 75. Влада Польщі планує спростити умови роботи для українських лікарів [Електронний ресурс]. URL: https://ua.censor.net.ua/news/460000/vlada_polschi_planuye_sprostyty_umo_vy_roboty_dlya_ukrayinskyh_likariv (дата звернення: 26.10.2020).
 76. В Україні не вистачає майже 25 тис. лікарів – МОЗ. URL: <https://gordonua.com> (дата звернення: 16.11.2020).
 77. Угніва С.Змінили ІТ-орієнтацію. Програмісти, що виїхали за кордон, стали повертатися до України URL: <https://nv.ua/ukr/> (дата звернення: 11.11.2020).
 78. З'ясували, скільки ІТ-фахівців виїхали з України за останні 2 роки. URL: https://maximum.fm/novini_t2 (дата звернення: 11.11.2020).
 79. Скільки грошей держава витрачає на одного учня? *Освіта в Україні*. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/skil-ki-groshey-vitrachaye-derzhava-na-odnogo-uchnya> (дата звернення: 29.09.2020).
 80. Лащенко О. Пенсійний колапс в Україні може настати вже за кілька років – експерт.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pensiynyy-kolaps-v-ukrayini-mozhe-nastaty-vzhe-za-kil%CA%B9ka-rokiv---ekspert/30877433.html> (дата звернення: 11.11.2020).
 81. Ніколаєць К. Трудова міграція до країн Європейського Союзу: фактори та наслідки. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 5
URL: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05\(100\)/09.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2018/05(100)/09.pdf) (дата звернення: 29.09.2020).
 82. Іванов О. Польща - перша, РФ - тільки третя. НБУ розповів про

- перекази українців з-за кордону. НВ Бізнес. ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «МЕДІА-ДК». URL: <https://nv.ua/ukr> (дата звернення: 29.09.2020).
83. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y.pdf (дата звернення: 11.11.2020).
 84. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення: 22.10.2020).
 85. Куценко В. О. Тенденції розвитку світової системи грошових переказів / В.О. Куценко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, 2010. 2. С. 131–138.
 86. Ляшенко О. Особливості трудової міграції України [Електронний ресурс] / О. Ляшенко, Ю. Шампанюк. *Молодий вчений*. 2016. № 4. С. 121–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_32. (дата звернення: 22.11.2020).
 87. Беззуб І. *Українське заробітчанство: старі проблеми та нові виклики*. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1735:ukrajinske-zarobitchanstvo-stari-problemi-ta-novi-vikliki&catid=8&Itemid=350B (дата звернення: 14.11.2020).
 88. Чехович С. Б. Питання вдосконалення порядку нормативно-правового регулювання міграційних процесів в Україні. Державно-правова реформа в Україні. — К., 1997.
 89. Риндзак О. Т. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 263 с.
URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p201900006.pdf> (дата звернення: 24.11.2020).
 90. Шамраєва В. М. Спільна міграційна політика ЄС в контексті євроінтеграційних устремлінь України. Актуальні проблеми державного управління. 2009. № 2. С. 305-312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_40 (дата звернення: 14.11.2020).

91. Анри Малосс, глава Европейского экономического комитета: «Если Украина сможет развивать отношения и с ЕС, и с РФ, то станет раем для иностранных инвестиций». Бизнес. 2014. № 6. С. 17–20.
92. Сафонов Ю. М. Міграційна політика та міграційні процеси в Україні. Інтелект XXI. № 3. 2015. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2015/2015_3/1.pdf (дата звернення: 11.11.2020).
93. Верховна рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
94. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250149647> (дата звернення: 14.11.2020).
95. Дергач А. В. Механізми державного управління міграційними процесами в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.02/ Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2018. 206 с.
96. Marshall R. UK Code of Practice for international recruitment. URL: <http://www.nhsemployers.org/recruitmentandretention/internationalrecruitment/code-of-practice/pages/code-practice-international-recruitment.aspx> (Last accessed: 15.10.2020).
97. Позняк О. Зовнішня міграція громадян України за роки незалежності / О. Позняк // Зб. наук.ст. «Агора». – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2016. С.49-55.